

Delavsko-kmetske
MATICE

ZAPISKI

Posamezna številka 10 Din.

Prvega maja
1925.

Mile Klopčič.

Scena iz Ernst Tollerjeve drame: Rušilci strojev.

(Drama izza časa luditskega gibanja v Angliji.)

Jimmy (zavrne denar): Angleška mati me je rodila in mi dala govornico angleških ljudi. Ne poznam abecednika, iz katerega si se ti naučil abecedo ljudi . . . Javi me, Henry.

Henry (okleva).

Jimmy: Ali naj mar sam potrkam:

Henry: Usmiljeni Bog . . . po meni je . . . uničen sem . . . Če izgubim svoj kruh . . . in mati umrje gladu . . . vse kletvine njene zadnje ure na tvojo glavo!

Jimmy (sam): Pa sva e n e krvi!

Ure (ystopi): Ime?

Jimmy: Imenujte me „brezimni“. Ali pa me imenujte „polnočasovnik“, kot imenujete svoje delavce; polnočasovniki, ako so ves čas, polčasovniki, ako so pol časa potrebno delovno blago vašim statvam.

Ure: Govorite umno. Vse prepričlo je odmerjen moj čas, da bi utegnil poslušati šale. Kaj hočete?

Jimmy: Morda vam še vendar nisem docela tuj. Imenujejo me inozemskega puntarja, ki uči delavce v Nottinghamu . . . da so tudi oni ljudje.

Ure: Vi se drznete?!

Jimmy: Drznem. Duh ne pozna tlačanstva, niti plahega podložništva gospodom te zemlje; duha vsevečni zakon, vdolben v nebosklon človeštva z demantnimi črkami, poziva na zvestobo do resnice doživele. Kdor iz strahu idejo zapusti, izda svoj lastni jaz. Za one tisoče vam govorim, ki v brozgi silnega duševnega žaljenja ne umé besede prave, ki utripa jim po krvi. Gospod Ure, ni eden nima te pravice, ropati človeka bore hleba, da usahne kot požeta bil. Kako

marljivo ste kričali: Delo le lahko nas reši,
a v isto sapo ste najboljše delavce izprli.
Milijonom žensk, otrok še srajce manjka, da
odell svoje gole bi telo, a vi pustite
bombaževino iti k zlu ter delo krčiti,
sramotno pičlo mezdo nižate,
vihteč svojo oblast kot bič.

O še cedi se srčna kri evropskih
dežela iz vojnih vrelcev,
še glad kriči, kriči v obupa ječo;
tu stradajo ljudje, tam gnije riž v zalogah.
tu ni premoga, ljudstvo premrazuje,
a tam ob jaških raste premog v kope,
delo vse počiva, le zato ker hoče to
razbojniški sistem, ki vi ga dvigate v oblake.
Prodaje ni? — Delavce plačujete
po bore pfenigu, da lahko stradajo,
pa stokate: „Prodaje ni.“

O, slepi ste, in ker ste slepi vi,
je bilo dano nam, da jasno gledamo zemljo.
Gospod Ure!

Ne rušite nasiljema življenj, ki so rodila se,
da stopajo do konca po stezi
usode nepoznane kakor vi. Boga morite,
moreč življenja svojih bratov.

Ure: Kdo ste gospod?

Kaj hočete? Prišli ste sem v spokojni
Nottingham in vrgli baklje punta
v črepinje pobesnelih, steklih tepcev,
ki jedva da država naša jih kroti s težko
namišljenimi sredstvi. Kaj namerjate?
Razdirati? Ste vi rušilec blagega miru,
ki ne počiva, ne miruje dotle, da
v vasi in mesta plane kri in punt,
vulkan, valovi lavini, rušič
v sipine temelje človeških veledel?

Jimmy: Vi, vi ste vrgli borbe bakljo med ljudi,
vi ste človeka odtujili polnokrvnemu človeštvu,
da osamel, zapuščen ne pozna več bratov
in jih popade kot sovražnike sovražnik.
Da, vi pretvarjate zemljo v bojišče večno,
kjer jaki sitke tlačijo,
hinavci v čiste pljujejo,
plašljivci podkupujejo morilce z zlatom,

kjer žrtve bebci so, s krvo poškropljeni
tlačitelji - junaki.

Ure: Nevarne sanje snivate mladenič.
Kot slepec hodite po zemlji.
Le v boju vseh nad vse zori življenje.
Mogočni jelen zgazi tekmeča slabotne čudi
in daje plemenito pleme.
Zmagalec se plodi, a ne poraženi!
Soglasje svobode tega svetá
klije iz brezobzirne borbe interesov.
Kdor zaostane, zaostane po naravnih zakonih,
ki našemu človeškemu razumu večno
ostali bodo nepojmljivi. Le tako se piše kultura.

Jimmy: O, le napadite slabotnega jelena
z zlo namero: jačji se postavil bo
šibkejšemu ob stran, da v sili mu pomore.
O svobodi ste govorili, borbi interesov,
gospodstvu, ki bo zmagovalo po
naravnih zakonih močnejših
Svobodo za vse! kričite. Kakšno svobodo
uživa delavec? Svobodo umreti,
ne živeti!
Kako lepo nekoč bilo je biti suženj!
Gospod je bil mu varuh, ga je hranil
in ni pustil ga mreti po brezčutnih cestah!
Zavisti vreden bil nekoč je delež pomočnikov s cehe,
ki skupno z mojstri so dopolnjevali delo . . .
In danes? Svobodni, okovi pa ječe
pod težo glada, ki slednjo iskričo življenja tisočkrat duši.
Kaj smo? Blago smo! Stvar, ki osovražena
sovraži! Stvar smo, daljna virom slutenega žitja
vse bolj, kot statve vašim mezdám.
Poglejte le v naravo! Kje je le žival,
ki sama zase žije? Orel, mirno v etru
plavajoč, zapazi crknjeno zverjad.
In z glasnim vikom skliče druge, da spusté
se skupno na livado in mirno si razdelé
dobljeni plen. Nažrta srna hrani
gladne z že použitim jelom, hrošč
grobar pozove svojce, da pomorejo
pri gradnji stanovanja nerojeni deci,
zamorec, dá, barbar še složno s pobratimi
živi življenje vedro in čudežno v skupnosti.
ne loči ga razredno brezno od človeka istega rodu.

Samo kulturno, svobodno človeče je pretopo
TEBI, NAM, človeškemu MED SABO.

Ure: Res, čutim, da verujete besedam lastnim.
Po zakonu, ki sem ga vam naznačil, vlada v naših
pasovih plemstvo jakih mož.

Jimmy: Jaz imenujem vam naravni večni zakon,
o katerem govorite. Naravni večni zakon je
denar! Kdor je bogat z denarjem, lahko plača delo,
kdor plača delo se lahko okliče za
vladarja množic.

Ne voli pamet plemstva, le denar odloča,
ta Džingis kan delovnih ljudstev!
In vas, ki pravkar ste domišljali se kot gospod denarja,
vas bodo zgazili v slabiča, hlapča.

Denar določa pot! Denar veleva vam,
trebiti indijske rodove, bujno deco majske
zemlje iz strasti po novem zlatu!

Denar veleva vam pustošiti
dežele bajne Indije in Kine z otrovom
in opijem ter žganjem v strašne ruševine.

Denar veleva žgati žlahtne
plodove južnih dežela zarad obresti.

O kar dobroto imenujete, naravni zakon,
zapoved jačjih, je najgloblja vaša bol,
tlačanstvo, v kterege ste se sokrivi sami zapletli,
ime je demonu, ki iz pokolja
v pokolj vas tira!

V pokolj nad bratsko kri,
v pokolj vseh narodov nad narode,
v pokolj plemen s plemeni,
v pokolj obzorij nad obzorja,
v pokolj, resnično! vseh nad vse,
v pokolj nad lastni JAZ!

Ure: In vi?

Jimmy: O v naših srcih žije T I, želeč razmaha,
kot popek, čigar luske skrivajo čudesa.
Naš T I razžiga biblijsko prokletstvo dela
in muko dandanašnje ter sramoto gaženih
spočenja zopet v delo blaženo in z dušo.

D. Gustinčič.

Svetovno in domače gibanje za enotnost strokovnih organizacij.

Na letošnji Prvi maj praznujemo *petintridesetletnico* slavljenja tega našega praznika. Prvega maja letošnjega leta bo tudi petintrideset let, odkar je Etbin Kristan prvič korakal z majhnim krdelcem socialističnih delavcev po ljubljanskih ulicah v javni delavski manifestaciji. Kaj vse se ni od tedaj izpremenilo v Sloveniji?! Delavske množice so v Sloveniji od tedaj znatno narasle. Skoro vsaka slovenska vas bi danes lahko videala toliko delavsko majsko manifestacijo, kakor jo je doživela Ljubljana leta 1890. In vendar nam stiska strah srce, da morda Ljubljana in mnogokateri naš industrialni center ne bo imel petintridesetega *Prvega maja* niti tako velike majske manifestacije, kakor jo je imel ljubljanski proletarijat na prvi svoj praznik. Morda bo prepovedana, morda delavske mase ne pridejo, morda... vse polno skrbi imamo. S čim bi v taki situaciji mogli viliti našemu proletariatu več novega poguma, več vere v samega sebe, kakor s tem, da mu pokažemo ob tej slovesnosti poti internacionalnega delavstva za združitev in okrepitev njegovih bojnih vrst na strokovnem polju!

Govorimo torej o enotnosti strokovnih organizacij!

* * *

Najprej o enotnosti v svetovnem merilu, ker še-le potem bomo razumeli pomen strokovne enotnosti na domačih tleh.

Koncentracija reakcije v vseh kapitalističnih državah in likvidacija vseh „delavskih“ in „socialističnih“ vlad, v skoro vseh državah, kjer je socialna demokracija prišla brez revolucionarnega boja v povojnem času na površje, kakor tudi hitro napredovanje ogromnega oboroževanja velesil, ki prihajajo v vedno večje medsebojne konflikte in ustvarjajo radi tega nove bojne grupacije, nam dokazujejo vedno jasnejše, da se bližamo novemu svetovnemu vojnemu konfliktu, ki lahko izbruhne vsak dan. Poleg tega se gmotni položaj industrialnega delavstva vsled finančne politike buržuazije v vseh državah od dne do dne slabša in spravlja milijone delavstva v obupen gmotni položaj. Ti važni razlogi so napotili Rdečo strokovno internacionalo že lansko leto, o priliki dunajskega kongresa Amsterdamske strokovne centrale, da pošlje tej poslednji ponudbo za pogajanje za združitev obeh strokovnih internacional v enotno strokovno internacionalo, da se tako zberejo proletarske strokovne sile v enotno organizacijo in okrepijo za odpor proti nastopajoči reakciji in vojni nevarnosti. Toda kongres amsterdamovcev na Dunaju ni izpoznal dalekosežnosti te ponudbe. Amsterdamski birokratje so se mogočno napihnil in prevzetno odgovorili Rdeči strokovni internacionali (RSI): „Tu so naša pravila; pridite, priznajte jih, pa bomo združeni.“

Toda ponudba RSI se ni dala tako hitro odpraviti s sveta, kakor so ti birokratje mislili. Predvsem za to ne, ker je bilo v Amsterdamski internacionali

sami nekoliko mož — med njimi zlasti tajnik Internacionalne zveze transportnih delavcev, Edo Fimen — ki so drugače mislili. Drugače pa je mislil o tej ponudbi tudi svetovni proletariat sam. On čuti svojo slabost proti kapitalu in je naravno, da mu ni do bahaštva funkcionarjev, temveč do okrepitve njegovih odpornih sil. In to je bil torej vzrok, da odslej klic po strokovni združitvi v proletarskih vrstah ni več utihnil.

Toda največji sunek naprej pa je dalo temu gibanju potovanje angleške strokovne delegacije v Rusijo. Zveza ruskih strokovnih društev je bila namreč lani, po dunajskem kongresu Amsterdamske internacionale, povabila angleško strokovno komisijo, da se udeleži kongresa ruskih strokovnih društev. Angleška strokovna komisija je bila to povabilo sprejela in odposlala v Rusijo posebno delegacijo pod vodstvom Purcella (ki je predsednik Amsterdamske internacionale), kateremu so se bili pridružili voditelji angleških strokovnih društev: Brandley, Findley Turner in dr. Kakor pišejo sedaj ti možje, jim je daša sovjetska vlada popolno svobodo gibanja: šli so kamor so hoteli, govorili s komur so želeli, imeli so svojega lastnega tolmača od doma in tako niso bili samo po ruskih tovarnah in podjetjih, temveč tudi po ruskih zaporih in ječah in v Georgiji, kjer je bila lani protiboljševiška, menjševiška ustaja, o kateri so naši buržuazni list pisali toliko strašnih stvari. Govorili so z delavci, kmeti, vojaki in jetniki, pa celo z georgijskimi obsojeni in zaprtimi ustaši. Prisostvovali so kongresu ruskih strokovnih društev ter končno sklenili s centralo ruskih strokovnih društev sporazum, po katerem se ima sestaviti posebno rusko-angleška komisija, ki naj bi delala na združitvev strokovnih organizacij vsega sveta, ako pa bi se to ne obneslo, tedaj vsaj na združitvev ruskih in angleških strokovnih zvez.

Prišedši domov, je angleška strokovna delegacija začela najprej pisati o Rusiji in ruskih razmerah v svoje politične in strokovne liste in dementirati (preklicavati) vse gorostasne laži o Georgiji in Rusiji vobče in končno je napisala celo knjigo o svojem potovanju in svojih vtiskih po Rusiji. Ti dementiji in poročila so vzbudila v delavstvu vsega sveta ogromno zanimanje za ruske razmere in združitvev svetovnega proletariata z ruskimi strokovnimi organizacijami, med strokovnimi birokrati pa ravno tako ogromen odpor. Vnel se je pravi boj proti angleški strokovni delegaciji. Zdavnaj ni vladala v vrhovih Amsterdamske strokovne in Londonske politične internacionale toliko nervoznost kakor ravnokar minulo zimo in pa to pomlad.

Najbolj se odlikuje v tem srditem boju „Vorwärts“, glasilo nemške socialistične stranke. Le-ta je označil Purcellove izjave najprej za izmišljene. Toda to je malo pomagalo, zakaj angleška delegacija je objavila svoje ugotovitve s polnimi podpisi in „Vorwärts“ se je moral prijeti za nos. Nato je začel „Vorwärts“ zmerjati angleško delegacijo in bobnati v svet, da so Purcellove izjave „neumne“. Boj nemških strokovnih birokratov Grassmanna, Sassenbacha in dr. velja zlasti Purcellu, ki je, kakor smo že omenili, predsednik strokovnega sveta Amsterdamske strokovne internacionale in ki ima kot tak velik upliv ne samo na angleški, temveč na ves organizirani proletariat amsterdamske smeri. Grassmann je pričel z velikimi intrigami, da bi izpodkopal tla predsedniku Purcellu

in se je peljal celo v Ameriko, da izkaže američanskim strokovnim organizacijam, ki niso združene v nobeni internacionali, posebno čast o priliki smrt njihovega nesocialističnega voditelja, Gompersa.

Drugi furiozni bojevniki proti združitvi je tajnik Amsterdamske strokovne centrale, francoski socialist Oudegeest. Ta očita ruskim strokovnim organizacijam, da prejemajo od svoje vlade denarne podpore in da se radi tega ne sme imeti z njimi nobenega stika. Oudegeest piše: „Amsterdamsko internacionalo smejo sestavljati samo neodvisna, avtonomna strokovna društva, ki niso odvisna ne direktno, ne indirektno, ne v finančnem, ne moralnem oziru od kake politične ali duševne avtoritete.“ Oudegeest kajpada pozablja, da so sovjetsko državo ustvarile ravno te ruske strokovne organizacije in da ni vseeno, če podpira buržuazna vlada strokovne organizacije, ali pa sovjetska, ki je v rokah proletariata samega.

Divje napadajo Purcella tudi Holanci. Tu se odlikuje zlasti predsednik „Zveze modernih strokovnih društev Holandije“, Stenhuis. Stenhuis piše: „V svojem ognjevitom govoru na ruska strokovna društva izjavlja Purcell — on je bil tedaj šele dva dni v Rusiji — da se je položaj ruskih delavcev od leta 1920 divno poboljšal. Da daje ta mož po dvodnevnem bivanju v Rusiji take izjave, dokazuje, da je ordinarno orodje v rokah komunistov, ali pa da je površen brbljač.“ Stenhuis je tudi član sveta Amsterdamske internacionale — in torej govori vsekakor zelo uljudno o predsedniku tega organa. Toda Stenhuis gre še mnogo dalje v svoji gonji. On izjavlja odkrito to-le:

„Ako ne more angleško strokovno gibanje skrbeti za splošno prijetnega predsednika, ki stoji s svojimi nazori v sredini gibanja, tedaj si bodo strokovne centrale izbrale predsednika iz kake druge dežele.“

Hujše in jasnejše se menda ne da pokazati jeza do gibanja za združitev strokovnih društev.

Največji nasprotniki združitve strokovnih društev v internacionalnem obsegu pa so seveda tisti ruski menjševiki, ki hauzirajo po Evropi s svojim „Socialističkim Vestnikom“ in ki priporočajo ob vsaki priliki evropski buržuaziji intervencijo v Rusiji. „Socialističeskij Vestnik“ je prišel do klasičnega sklepa političnega in strokovnega pritlikovstva: „da ni nikakih stvarnih povodov za ustvaritev enotnosti internacionalnega strokovnega gibanja potom prireditve internacionalnega združitvenega kongresa po moskovskem načrtu.“ Jasno pa je, da tu ne gre za to, čegav je ta načrt, temveč za to, da-li je enotnost strokovnih organizacij potrebna ali ne in na to vprašanje mora odgovoriti svetovni proletariat, ne pa posamezni birokratični politikastri.

Ker prihaja pritisk za enotnost strokovnih organizacij zlasti s strani angleškega proletariata in ker ga zagovarjajo najodličnejši člani vodstva Internacionalne strokovne zveze (Amsterdamske internacionale), je seveda moralo priti to vprašanje tudi v razpravo generalnega sveta ISZ. Ta generalni svet je imel svojo sejo od 5. do 7. februarja v Amsterdamu. Tajnik generalnega sveta ISZ, Oudegeest, je v svojem otvoritvenem govoru k tej debati zahteval, da se z ruskimi strokovnimi društvi kratko in gladko pretržejo vsa nadaljnja pogajanja in je postavil sledečo resolucijo:

„Generalni svet obžaluje, da ruska strokovna društva niso pripravljena, kakor je zahteval dunajski kongres, držati se sklepov Internacionalne strokovne zveze. Nadalje obžaluje generalni svet, da so ruska strokovna društva Internacionalni strokovni zvezi in njej priklopljenim organizacijam sovražno razpoložena.

„Generalni svet je mnenja, da se je z naše strani vse napravilo, da bi se bilo Ruse pridobilo za vstop v ISZ in predlaga, da se ruskim strokovnim društvom sporoči, da se smatra to stvar za rešeno in da se opušča vse nadaljnje dopisovanje.“

Ta resolucija je pač vse prej kakor proletarska. Da bi bila ruska strokovna društva organizacijam, včlanjenim v ISZ sovražno razpoložena, je lokava iznajdba, ki je pač zadosti velika sramota za tistega, ki jo izreče na takem internacionalnem mestu, da se sliši po vsem svetu. Tej nedostatni resoluciji se je angleška delegacija tudi odločno uprla in postavila v imenu generalnega sveta britanskih strokovnih organizacij protiresolucijo, ki zahteva:

„Da naj se sestane brez pogojev konferenca za informativno diskusijo (posvetovalno razpravo), na kateri bosta obe strani svobodno izpovedali svoje mnenje in to ne da bi bili vezani na kake formule ali pravila, pač pa pod pogojem, da se bo smatrala ta konferenca kot predhodni razgovor za konferenco, ki bo sklepala o predloženih in dogovorjenih poročilih in končno odločevala po predhodnih diskuzijah.“

Oudegeest je takoj opazil, da po tej antipodični resoluciji njegova resolucija ne more imeti uspeha in jo je zato umaknil, češ, da ona ni bila podana v imenu francoskih strokovnih društev, temveč kot njegovo osebno naziranje in da bi se jo utegnila napačno tolmačiti. Nasprotno pa je Anglež Brandley svojo resolucijo, ki je bila podana v imenu angleških strokovnih društev, ognjevitro zagovarjal. Brandley s svojo resolucijo ni prodr. Od 19 članov generalnega sveta ISZ je glasovalo zanjo samo 6 (Purcell, Brandley, Brown, Cook (Angleška), Fimen (Intern. transportna zveza) in Madsen (Danska). Da bi se pa konflikt v generalnem svetu premestil, je potem Schmidt (Internacionala nastavljenec) predlagal sledečo resolucijo:

„Generalni svet ISZ jemlje korespondenco med ISZ in ruskimi strokovnimi društvi na znanje in predlaga, da se naznani uradu ISZ in ruskim strokovnim društvom, da je ISZ pripravljena dovoliti vstop ruskim strokovnim društvom, ako le-ta izrazijo o tem svojo željo.“

„ISZ izjavlja, da bi bila na željo ruskih strokovnih društev eventuelno pripravljena sklicati v Amsterdam konferenco, čim prijavi ruska strokovna zveza svoj vstop v ISZ.“

Tu se zahteva torej zopet popolna kapitulacija ruske strokovne zveze pred Amsterdamom. S to resolucijo se niso odmaknili v tem vprašanju niti za korak od dunajskega kongresa in zato so Purcell, Brandley, Brown, Cook in Fimen glasovali proti tej resoluciji.

Toda mi bi se motili, ako bi mislili, da je že vsa Anglija za zvezo z ruskimi strokovnimi društvi. Tudi tam se bije oster boj „za“ in „proti“. Tudi v Angliji so še zelo uplivni strokovni funkcionarji proti združitvi, med njimi znani

Thomas, Henderson in pa Hodge (tajnik Zveze rudarjev). Vendar pa je koncem februarja t. l. Brandley dosegel v generalnem svetu angleških strokovnih organizacij lep uspeh. Brandley je bil predložil sledeče zahteve:

1. Skupno posvetovanje delegacij generalnih svetov strokovnih organizacij Anglije in Sovetske unije, da se preštudira položaj, ki je nastal po amsterdamski resoluciji.

2. Iniciativa za združitev naj preide od Amsterdama na angleška strokovna društva.

3. Da naj se protestira proti govorom Oudegeesta in

4. da naj angleški generalni svet skliče konferenco Amsterdama in Moskve in da naj o tej konferenci poroča kongresu angleških strokovnih organizacij.

Prva dva predloga sta bila takoj sprejeta, sklepanje o drugih dveh pa se je začasno odgodilo.

Angleške strokovne organizacije hočejo torej združitve ne samo z ruskimi, temveč s strokovnimi organizacijami vsega sveta. Najboljše glave angleških strokovnih voditeljev kakor: Purcell, Brandley, Cook, Brown, Tom Man, Pollitt Horner in dr. stojijo za to zahtevo in kaj to pomeni, nam bo jasno, ako pomislimo, da šteje Anglija 1111 strokovnih organizacij s $4\frac{1}{2}$ miliona organiziranih članov, da niso prej imenovani možje nikaki komunisti, temveč angleški socialisti ter da je imela pred kratkim zborovanje angleška strokovna levica, ki sprejema brezpogojno vse ruske predloge, na katerem zborovanju je bilo zastopanih okroglo $\frac{3}{4}$ miliona strokovno organiziranih, lepo število strokovnih organizacij pa je poslalo temu zborovanju svoje pozdrave in opravičilo svojo odsotnost.

Združitev strokovnih organizacij v internacionalnem obsegu je pred vratni. Sovetske strokovne organizacije štejejo $6\frac{1}{2}$ milijonov organiziranih in to bo pomenilo veliko okrepitev strokovnega gibanja.

* * *

Tej internacionalni združitvi strokovnih organizacij pa preti še mnogo resnejša nevarnost, kakor ona s strani nesodobnih in zakrknjenih strokovnih birokratov. Preti ji s strani Dawesovega načrta, s strani Mistra Morgana. Poznano je, da so ameriške strokovne organizacije popolnoma v kapitalističnih rokah. Ravno kar umrli agent buržuazije, Gompers, h kateremu so bili romali leta 1920 tudi naši socialistični strokovni tajniki na božjo pot, so bili vedno odločni nasprotniki vstopa v Internacionalo, ker to ni bila korist ameriškega kapitalizma. American Federation of Labour, t. j. Ameriška delavska federacija je proklamirala pred kratkem (na kongresu v El Paso) takozvano Monroevo teorijo, ki odgovarja približno načelu Ameriko Amerikancem in začela raztezati svoj vpliv na Kanado, Meksiko, Guatemala, Santo Domingo in Porto Rico. Ta njena ekspanzija sledi popolnoma intencijam ameriškega kapitala. Zgoraj pa smo tudi že omenili, da se nemški birokratje trudijo, da bi pridobili A. F. of L. za Amsterdam in da so poslali Grassmanna v Ameriko, da se pokloni Gompersovemu spomenu. Grassmann je končaval na nekem kongresu (v El Paso) svoj govor s temi, da bi bil Amsterdam pripravljen izčistiti vsa ona mesta iz svojih

pravil, ki so ameriškimi imperialističnim voditeljem v A. F. of L. neprijetna, t. j. razredni boj, če bi hotela ta federacija pristopiti k ISZ. In kakor pišeta ameriška levičarja Wm. F. Dunne in Wm. Z. Forster, bo sedanji pretendent na Gompersov prestol, Matthew Woll, to tudi takoj storil, čim mu bo dal ameriški imperialistični kapitalizem migljaj, da je Dawesov načrt v nevarnosti, t. j. čim bi se utegnilo pokazati, da je zedinjenje Amsterdama in Moskve blizu udeležitvi.

Ta nevarnost za strokovno edinstvo svetovnega proletariata torej ni majhna.

* * *

Naše domače strokovno gibanje je šlo v zadnjih letih skozi zelo težko fazo. Pred „Obznano“ je imelo gotovo unitaristično tendenco. Leva struja našega delavstva ni samo nastopala za enotnost strokovnih organizacij v Sloveniji, temveč za enotnost strokovnih organizacij v Jugoslaviji sploh — in to je edino pravilno. Da pa do te enotnosti ni prišlo, ali — da je bilo prišlo samo v nekaterih zvezah (železničarski, brivski, krojaški), sta bila dva vzroka. Prvič, ker naša socialna demokracija, ki je imela več central v svojih rokah, ni bila za enotnost — bala se je za svojo pozicijo — in drugič, ker so zahtevali vodilni faktorji gibanja v Srbiji, da se prenesejo vse centrale v Belgrad in izvede takoj stroga centralizacija strokovnega gibanja, kar je bilo pri toliki heterogenosti mas in vodstev gotovo preterano. Naši socialni demokratje so bili vsled tega nekatere zveze (Unijo rudarjev) zaprli, da levičarsko delavstvo ni moglo vanje in da je po ogromni večini ostalo strokovno neorganizirano, kar ga je končno prisililo k ustanavljanju novih, paralelnih strokovnih organizacij, ki so se združile v skupni centrali vseh jugoslovanskih levo usmerjenih strokovnih organizacij. Nezdostna organizacija skupnih strokovnih zvez, njihova nespretnost in nesposobnost, da bi se bile prilagodile specialnim razmeram v Sloveniji, pa je naše strokovno organizirano delavstvo kmalu razočarala in tako je bilo socialni demokraciji lahko zagovarjati njeno seperatistično stališče. Buržuazija je to slabost strokovnega gibanja kmalu opazila in mu zadala z „Obznano“ in poznejšim „zakonom o zaščiti reda in dela“ smrten udarec na ta način, da je leve organizacije preganjala in razpuščala, dočim je socialnodemokratične favorizirala.

Lahkomiselna desničarska strokovna birokracija je v tem boju buržuazije stala na strani buržuazije in delavstvo, ki je bilo v desničarskih organizacijah ni opazilo, da buržuazija ne bije boja samo proti levici, temveč proti delavstvu sploh.

Na drugi strani pa ni bilo tudi pri levici dovolj elastičnosti, da bi bila parirala udarce buržuazije. Taktika enotne fronte proletariata se je bila v Sloveniji izrodila v neverjetno karikaturu, ki je na eni strani pomagala klerikalni buržuaziji, da prodre v delavske centre in se napravi delavstvu simpatično, na drugi pa je delavsko maso popolnoma pasivizirala. Smrtni udarec so doživlele leve organizacije z lanskim 12. julijem.

Združitev strokovnih organizacij v enotne organizacije, najprej v Sloveniji in pozneje, na primeren način, v vsej Jugoslaviji, je krvava potreba proletariata.

Brez enotnih strokovnih organizacij je izboljšanje gmotnih razmer delavstva nemogoče. To danes delavstvo samo dobro čuti in je za združitev navdušeno.

Toda ta združitev ne sme pomeniti kapitulacije naprednejših delavskih elementov! Ono se ne sme odreči boju za zmago svojih idej. Gre za to, kaj bodo te unificirane organizacije potem delale: da-li se bodo borile za obstanek delavskega razreda in njegove socialne potrebe in vzore, ali bodo samo podrepovale buržuaziji in njenemu kapitalizmu. Govor zastopnika leve smeri na konferenci za združitev v Trbovljah nam dokazuje, da je levica to zedinjenje ravno tako slabo razumela kakor svoje čase taktiko enotne fronte Levičar Makuc pravi:

„Ne gre za to, da bodo komunisti socialiste požrli ali pa socialisti komuniste. Ne! Gre za boj za najvsakdanjše pravice, če ne bomo propadli... Naj ne bo premagancev, pa tudi ne zmagovalcev, to je stališče naše, kakor tudi strokovne komisije. Ako se ločimo v politiki, delajmo in agitirajmo za svoje ideje v strokovni organizaciji, saj to vemo, da bodo naši ostali naši, socialisti pa socialisti.“

Desničar iz strokovne komisije, Svetek, pa odgovarja:

„Čisto jasno je, da bodo socialisti požrli komuniste ali pa komunisti socialiste. Zmagala bo le ena teorija. Kajti nemogoče je, da bi obstojali dve struji, ki sta si v končnih ciljih enaki. Če pa so samo taktične razlike, mora priti enkrat doba, ko se bo pokazalo, kdo zastopa pravo pot. Zmagala bo tista ideja, ki je življenju bolj prilagodena (oba citata po „Del.-kmet. listu“ z dne 19. marca 1925 štev. 12).

Kdo je tu levičar in kdo desničar? Kdo ima prav?

Pisec teh vrstic sprejema Svetkovo formulacijo.

Ne ubijaj!

Vojak je dobil bridki meč v svoje roke. On naj bije z njim brez bojazni; on naj požene sovražniku bajonet med rebra; on naj mu razbije svojo puško na lobanji; to je njegova sveta dolžnost, to je njegova služba božja.

(Iz pridige divizijskega župnika Schettlerja)

*

Marksizem smatra vse današnje religije in Cerkve, vse in vsako religiozno organizacijo vedno za organe buržuazne reakcije, ki služijo v varstvo izkoriščanja in mamljenja delavskega razreda.

(Lenin, maja 1909.)

Marx in strokovne organizacije.

Ko je Marx prišel do prepričanja, da se more uničiti kapitalistični red le s pomočjo onega razreda, ki je na njegovem uničenju zainteresiran in da je v buržuazni družbi *proletariat* tak razred, ki ga vsi pogoji njegovega obstoja tirajo na pot boja proti kapitalizmu, je začel študirati zgodovino proletariata.

Iz kakšnih elementov se tvori delavski razred, kakšne so historične (zgodovinske) predpostavke njegovega oddeljevanja od drugih razredov buržuazne družbe, kako se to oddeljevanje vrši, v kakšnih formah (oblikah) se vrši proces njegovega organiziranja v poseben razred s posebnimi razrednimi interesi? Ko je Marx iskal odgovor na ta vprašanja, je naletel takoj na strokovne organizacije.

Sicer so strokovne organizacije v izraženi formi sredi štiridesetih letih (1840—1850) obstojale samo v Angliji, a tudi tam niso prišle iz štadija primitivne, preveč raztekajoče se organizacije. Takratni socialisti so se odnašali napram strokovnim organizacijam zaničevalno ali z velikim nezaupanjem in so smatrali, da pomenijo popolnoma nepotrebno zapravljanje dela in denarja. Buržuazni učenjaki so videli v njih podjetje neizobraženih ljudi, ki je obsojeno na neizogiben neuspeh, ker nasprotuje „večnim zakonom“ nacionalne ekonomije (narodnega gospodarstva).

Treba je bilo genialnega pogleda Marxovega, da je v teh slabotnih začetkih strokovnega gibanja odkril temeljne stanice živčnega sistema delavskega razreda.

Že leta 1847. je Marx pokazal v svoji polemiki s Proudhonom (izg. Prudón), ki je odrekal delavskim združenjem (koalicijam) vsak pomen, da so strokovna društva ravno tako neizogiben produkt velike industrije kakor proletarski razred sam.

„Prvi poizkusi delavcev, da se združijo“, pravi Marx, „imajo vedno obliko koalicij (strokovnih organizacij).“

„Velika industrija privede množico drug drugemu nepoznanih ljudi skupaj v en kraj. Konkurenca jih cepi v njihovih interesih; ampak vzdržanje mezde (plače) na gotovi višini, ta njim vsem skupen interes napram podjetniku, jih združuje v skupni misli odpora — koalicija. Tako ima koalicija stalno dvojen cilj: odstraniti konkurenco delavcev med seboj, da bi mogli delati splošno konkurenco kapitalistom. Prvi cilj odpora je bil le vzdrževanje mezd, potem se formirajo spočetka izolirane (ločene) koalicije v grupe in napram stalno združenem kapitalu je zanje potrebnejše vzdržanje asociacije (organizacije) kot vzdržanje mezde.“

Strokovne organizacije bojujejo trdovraten boj proti kapitalistom. Čestokrat odnesejo iz boja zmago, a zmaga jih stane mnogo. Da lahko obdržijo njene sadove, morajo jačati svojo organizacijo. Najbolj bistven rezultat njihovega boja ni neposredni uspeh, temveč vedno trdnejše strnjenje njihovih vrst. V tem boju — pravi državljanski vojni — se združujejo in razvijajo vsi potrebni elementi

bodočih še bolj velikopoteznih bitk. Polagoma se razširi cela podlaga tega boja. Končno se razvije do stopnje, na kateri obsega vse aktivnejše elemente delavskega razreda. Tu se spremeni v boj delavskega razreda proti razredu kapitalistov, vsak razredni boj je pa političen boj, to se pravi, boj za oblast.

V „Komunističnem manifestu“ najdemo nekoliko drugačno formulacijo iste temeljne misli. Potem ko razišče zgodovinski razvoj proletariata, omenja manifest tudi njegove poklicne organizacije.

Proletariat doživlja različne razvojne stopnje. Njegov boj proti buržuaziji začne z njegovim obstojem. Sprva se bojujejo delavci posamič, potem se združijo delavci tovarne, pozneje cele industrijske veje gotovega ozemlja proti posameznim direktno jih izkoriščajočim buržujem. Polagoma ustanavljajo delavci koalicije za skupen boj proti buržuju in branijo z združenimi močmi svojo mezdo. Oni ustvarjajo celo stalna društva, ki naj jih v času aktivnega boja podpirajo.

Na gotovi stopnji svojega razvoja se spremeni ta organizacija iz poklicne ali lokalne organizacije v politično, ki obsega delavski razred celega dotičnega ozemlja.

Po revoluciji v letih 1848/49 je bil Marx prisiljen, da se je za trajno naselil v Angliji. Tam je opazoval novo razvojno fazo angleškega strokovnega gibanja. Čartisti, ki so tvorili politično organizacijo delavskega razreda, so bili obenem z evropskim proletariatom poraženi. Angleški delavci so si vendar od poraza prej opomogli in so šli koncem petdesetih let spet energično na delo organiziranja strokovnih organizacij, ki so se postavile na čelo novega štrajkovnega boja. Uspehi, ki so jih v tem boju dosegli, so privedli celo do povečanja strokovnih organizacij kot edine, najučinkovitejše forme delavskega gibanja.

Marx se je v tem času marljivo bavil s študijem kapitalističnega reda. Posrečilo se mu je že, da je prodril v tajnost kapitalističnega izkoriščanja in osvetlil proces tvoritve nadvrednosti. Proti buržuaznim ekonomistom je dognal, da je delovna mezda spremenjena oblika vrednosti delovne sile, ki jo prodaja delavec kapitalistu. S tem, da fabrikant sili delavca, da dela nad čas, ki je potreben za produkcijo (zopetno proizvajajo) vrednosti delovne moči, pridobi pravico razpolaganja z določeno množino nadvrednosti. Med kapitalisti in delavci se vrši neprestano boj za razmerje med nadvrednostjo in pa delavcu plačano mezdo. Ta boj za skrajšanje delovnika in vzdržanje delovne mezde bojujejo delavci s pomočjo strokovnih organizacij, ki omogočajo delavcem, da postavijo proti kapitalistom svojo kolektivno organizacijo. Toda ta boj ima popolnoma določene meje, ki jih določa mehanizem kapitalističnega reda sam. Dokler ostane delovna moč blago, se sicer njena cena lahko dviga, a le do določene meje. In če vzamemo povprečno višino nekoliko let, v katerih preživi kapitalistična industrija različne faze — miren razvoj, oživiljenje, razmah, polom, zastoj —, vidimo, da se delovna mezda nikoli ne dvigne do nivoja (višine), na katerem bi še mogel delavec iznebiti potrebe, da prodaja svojo delovno silo kot blago.

V začetku šestdesetih let so prišli angleški delavci do prepričanja, da morajo razširiti temelje svoje organizacije ter spopolniti in utrditi zvezo z inozemskimi, v prvi vrsti s francoskimi delavci. Sad tega stremljenja je bila

Internacionalna Delavska Asociacija (Prva Internacionala 1864¹), katere soustanovitelj je bil tudi Marx. Tako je prišel v ozek praktični kontakt (stik) z angleškimi strokovnimi organizacijami, katerih najodličnejši voditelji so bili člani generalnega sveta Prve Internacionale. V tem pa so bili tudi člani starih socialističnih in političnih organizacij, učenci Oven-a, čartisti in zadrugarji, ki so podcenjevali pomen strokovnih organizacij.

Marx je navezal na obstoj teh različnih mnenj in je v poletju leta 1865. priredil posebno predavanje, da bi razjasnil in osvetlil pomen strokovnih organizacij v boju za izboljšanje delovnih pogojev in obenem meje njihovih uspehov.

Razložil je temelje svoje teorije vrednosti in nadvrednosti, razjasnjeval zakone, ki jim je podvržena delovna mezda v kapitalistični družbi, in je pokazal medsebojno odvisnost cene, delovne mezde in profita. Dokazal je, kako neosnovani so ugovori onih članov generalnega sveta, ki so se izjavili proti štrajkovnemu boju in proti strokovnim organizacijam, ki ta boj vodijo, z utemeljitvijo, da je direktna posledica zvišanja delovne mezde splošno zvišanje blagovnih cen in torej ves štrajkovni boj iluzoričen (varljiv, brezuspešen).

Obenem pa, ko je jasno dokazal potrebo in nujnost strokovnih organizacij, je Marx nastopil proti onim strokovnikom, ki so moč strokovnih organizacij posebno precenjevali. Ne smejo nikdar pozabiti, da se bojujejo s posledicami in ne z vzroki teh posledic; da zadržujejo gibanje, ne pa spreminjajo njegove smeri; da uporabljajo paliativna (olajševalna) sredstva, pa ne zdravijo bolezni. Naj se vsled tega ne izgube samo v teh neizogibnih gueriljskih (majhnih, raztresenih) bojih, ki jih neprestano vedni napadi in spremembe položaja na trgu izzivajo. Pojmiti morajo, da sedanji sistem pri vsej tej bedi, ki jo nalaga, obenem ustvarja materielne pogoje in socialne oblike, ki so potrebne za gospodarsko prenovljenje družbe. Mesto konservativnega motta: „Pravično dnino za pravičen delovni dan!“ naj bi napisali na svojo zastavo revolucionarno parolo: „Odprava mezdne sistema!“ Strokovne organizacije so krepki centri (središča) odpora proti zlorabam kapitala, toda one so brezmoči v kolikor se omejujejo na gueriljsko vojsko proti kapitalističnemu redu. Ne da bi se odrekle tej gueriljski vojni, morajo delati za temeljito odpravo te družbe in morajo uporabljati svojo organizirano moč kot vzvod popolnega osvobojenja delavskega razreda, to se pravi popolne odprave mezdne sistema.

Leta 1866. je bil sklican v Ženevo prvi internacionalni delavski kongres. Marx je v imenu generalnega sveta izdelal obširno resolucijo o strokovnih organizacijah. Ker ta resolucija predstavlja najpopolnejšo izpoved Marxovih nazorov o „preteklosti, sedanjosti in bodočnosti strokovnih organizacij“, jo navajam dobesedno:

„Strokovne organizacije.

a) *Njihova preteklost.* Kapital je koncentrirana družabna oblast, medtem ko delavec razpolaga le s svojo delovno močjo. Pogodba med kapitalom in delom

¹ Lani septembra meseca smo imeli šestdesetletnico njene ustanovitve. V Ljubljani nam je tedanji Davidovič-Korošček „demokratični“ režim onemogočil celo javno predavanje, katerega vsebino smo predložili v cenzuro. Op. ur.

zaradi tega ne more nikoli temeljiti na pravičnih pogojih, pravičnih niti ne v smislu družbe, ki stavlja posest materialnih življenskih in proizvodjalnih sredstev na eno stran in živih proizvodjalnih moči na nasprotno stran.

Edina socialna moč na strani delavca je njegova številnost, množica. Moč množice pa krha njena nesloga. Razdrobljenost delavcev nastaja in se vzdržuje z neizogibno medsebojno konkurenco. Strokovne organizacije so nastale sprva iz spontanih (samo od sebe nastalih) poizkusov delavcev, da odstranijo ali vsaj zmanjšajo to konkurenco, da si pribore delovne pogoje, ki jih dvigne vsaj nad položaj popolnih sužnjev.

Najbližji cilj strokovnih organizacij je bil zaradi tega omejen na dnevne zahteve, na obrambna sredstva proti nezaslišanim napadom kapitala, z eno besedo: na vprašanje mezde in delovnega časa. Ta delavnost strokovnih organizacij ni le upravičena, temveč je potrebna in nujna. Nemogoče jo je pogrešati, dokler obstoja še današnji produkcijski način. Nasprotno, ta delavnost mora postati vsesplošna na ta način, da se ustanove strokovne organizacije v vseh deželah in strnejo.

Na drugi strani so postale strokovne organizacije, ne da bi se tega zavedale, ognjišča organizacije delavskega razreda, kakor so postali to srednjeveški mestni sveti in občine za buržuazijo. Ako so strokovne organizacije neobhodne za dnevno gueriljsko vojno med kapitalom in delom, so one še mnogo važnejše kot organizirana pospeševalna sredstva odprave sistema mezdne delo.

b) *Njihova sedanjost.* Dosedaj je bil pogled strokovnih organizacij preveč izključno omejen samo na lokalne in direktne boje proti kapitalu. One še niso popolnoma pojmile svoje moči za naskok na sistem mezdne suženjstva in proti današnjemu proizvodjalnemu načinu. Vsled tega so stale izven splošnih socialnih in političnih gibanj. V zadnjem času izgleda, da se nekako vzbujajo k zavesti svoje velike zgodovinske naloge, kakor lahko sklepamo n. pr. iz njihove udeležbe na najmočnejšem političnem gibanju v Angliji,² iz globljega razumevanja njihovih funkcij v Združenih Državah Amerike in iz sledečega sklepa, ki ga je sprejela zadnja velika konferenca trejdjunjonistov³ v Sheffieldu: konferenca povsem odobrava stremljenja Internacionalne delavske asociacije, da združi delavce vseh dežel v skupno bratsko zvezo in živo priporoča raznim društvom, ki so na konferenci zastopana, da postanejo njeni člani v prepričanju, da je potrebna za napredek in blagostanje vsega delavstva.

c) *Njihova bodočnost.* Ne glede na svoje prvotne cilje se morajo strokovne organizacije sedaj učiti delovati zavestno kot ognjišča organizacije delavskega razreda v velikem interesu njegovega popolnega osvobojenja. Podpirati morajo vsako socialno in politično gibanje, ki stremi k temu cilju. Smatrati se morajo in delovati kot predbojevniki in zastopniki celega razreda in tako se jim mora posrečiti, da pritegnejo nase tudi one delavce, ki stoje izven njih. Skrbno mo-

² Angleške strokovne organizacije, ki so v veliki meri vodile generalni svet internacionale, so se živahno udeležile v letih 1865 in 1866 boja za splošno volilno pravico.

³ Trade-union pomeni angleško strokovno organizacijo, trade-unionist strokovničarja.

rajo zastopati interese najslabše plačanih slojev delavstva, n. pr. poljskih delavcev, ki so jim posebno neugodne okoliščine vzele odporno moč. Privesti morajo cel svet do prepričanja, da je cilj njihovih stremeljenj, nikakor ne ozkosrč in sebičen, temveč osvobojenje teptanih mas.⁴

V tej resoluciji je dovršen razvojni proces Marxovih nazorov o strokovne gibanju. Na vsak način je to zadnji dokument, kjer je izrazil svoje tozadevne nazore. Vidimo, da je tudi v njej poudarjena nujnost, smotrenost, plodovitost strokovnega gibanja. A obenem ni nič manj jasno poudarjena omejenost in oblike delavskega gibanja in so natančno začrtane tudi meje, v katerih se morajo gibati v okvirju kapitalističnega reda. Da ni v tej resoluciji omenjenega nič o vlogi politične stranke delavskega razreda, je objasniti z dnevnim redom ženevskega kongresa in z okoliščinami tedanjega časa. Vsekakor je tudi v tej resoluciji zlasti poudarjeno, da morajo strokovne organizacije podpirati vsako socialno in politično gibanje do popolnega osvobojenja delavskega razreda, da se ne smejo spremeniti v „ozke“ in „egoistične“ organizacije. Ne more biti vsled tega o „nevtralnosti“ strokovnih organizacij sploh govora. Ravnotako malo pa je ta resolucija „sindikalistična“. Strokovne organizacije so, kakor razvija Marx že v „Revščini filozofije“,⁴ organizacijska središča *delavskega razreda*, prvotna oblika njegove *razredne* organizacije, ne pa organizacijsko središče bodoče socialistične družbe, njena temeljna stanica. Strokovne organizacije so le oblika in stopnja razredne formacije proletariata, njihov boj je le eden izmed elementov razrednega boja, katerega cilj je, da postane proletariat vladajoči razred. Strokovne organizacije so šola socializma, v katero hodijo vsi v produkciji udeleženi delavci in vsled tega širok temelj vlade proletariata.

Buržuazija je vsem častitljivim [opravi]lom, na katere je svet gledal s pobožnim strahom, slekla sijaj svetosti. Ona je izpremenila zdravnika, jurista, popa, poeta, učenjaka v svojega dninarja.

Karl Marx (1847).

⁴ Polemika s Proudhonom.

Edo Fimmen.

Enotnost brez zmagovalcev in premaganih.

Najvažnejša mesta iz fimmenovega govora na delavskem zborovanju v Leeurwardenu (na Holandskem) sredi marca t. l.

V vseh državah so delavci izpostavljeni *najbrutalnejši reakciji*: Beli teror na *Balkanu*, v *Poljski*, v *baltskih državah*, vojaška diktatura v *Madžarski* in v *Španiji*, fašizem v *Italiji*.

Ali je usoda „demokracije“ boljša?

V *Nemčiji* smo leta 1918 pozdravljali jutranjo zarjo nove ere. Danes pa ima delavski razred pod republiko manj pravic, kot pod cesarstvom. Režim, ki vlada danes, je najneusmiljenejši, kar jih je kdaj poznala zgodovina. Nacionalisti se nimajo ničesar bati, delavce pa pesti in 7000 do 8000 jetnikov ječi v ječah.

Anglija je imela vlado delavske stranke. Sedaj se nahaja pod oblastjo konservativcev, ki pripravljajo proti strokovnim organizacijam oster udarec.

Veliko se govori o „nacionalizaciji produkcije“. Akoravno v *Nemčiji* in *Avstriji* obstojajo obratni sveti, imajo delavci manj pravice, vmešavati se kot pred vojno.

Mezde so med vojno postale višje. Sedaj jih samo nižajo. Življenski stroški ne postajajo manjši v isti meri. Za mezdami je prišel na vrsto osemurni delavnik. Kos za kosom se jemlje delavstvu.

Obtoževali me bodo pesimizma. Pa je že dolgo tega, ko sem pozvonil alarm in zahteval, da damo delovanju strokovnih organizacij novo smer. Videti moramo praktične posledice položaja. So voditelji, ki se hočejo vrniti k stari taktiki predvojne dobe: „Pustimo, naj se dogaja, kar hoče!“

Zveze v Internacionalni strokovni zvezi (Amsterdamski Internacionali) so se po vojni končno veljavno zopet vzpostavile. Na Washingtonskem kongresu smo konstatirali nov duh. Nikdar prej se ni int. str. zv. bavila s političnimi vprašanji. Tedaj pa je protestirala proti antantni blokadi sovjetske Rusije. *Ampak kljub temu se je nadaljevalo sodelovanje z buržuazijo*. Ako se hočemo uspešno boriti proti vojni, moramo neusmiljeno prekiniti zveze z buržuazijo. *Nobenih kompromisov s kapitalizmom!*

Stvari bi brez dvoma mnogo bolj napredovale, ako ne bi šli v Washington, da se tam ukvarjamo z nemškimi reparacijami. Kaj nas briga, odkod jemlje Ententa denar, če ga le ne jemlje iz delavskih žepov! Na tem kongresu smo bili *orodje v rokah kapitalizma*. Proletariat se ne bo osvobodil, *dokler si bomo hodili iskat naročila v vladne urade*.

Ko je imela int. str. zv. priliko, da protestira proti zasedbi Porurja, več delegatov tega ni hotelo storiti. Brez dvoma zato, *ker bi to ne bilo po godu nji-*

hova vlada. Mislim, da je delavski razred še bolj oddaljen od svojega cilja kot pred vojno. Vse „socialistične“ vlade v Nemčiji, v Angliji, v Belgiji itd., bodisi popolne, ali tričetrtinske, ali polovične, niso nič drugega kot štít, za katerim kapitalizem izkorišča delavski razred.

Naj so ministri socialisti ali konservativci, to je kapitalistom vseeno in se ne razburjajo, ako le dobijo še naprej svoje kupone in ostanejo lastniki svojih obratov. Dokler je treba izvrševati umazane naloge, radi uporabljajo *socialdemokracijo*; ko pa je ta naloga narejena, ji dajo brco. Še enkrat ponavljam: bolj šibki smo kot pred vojno.

Da proletariat predstavlja lahek predmet izkoriščanja, za to je razlog razkol delavstva. Delavci si medsebojno očitajo izdajstva. Izgubili smo iz oči razredni interes: nepopustljiv boj proti kapitalizmu. Naše gibanje je doživelo, da je njegova resnična socialna akcija postala slabša. Ustanovila se je Rdeča strokovna internacionala v Moskvi. Ena skupina v vseh državah se je postavila na stran Amsterdama, druga na stran Moskve. Tako smo pomagali kapitalistom, ki so dobili tem več svobode, da izkoriščajo delavce. Že pred vojno je bil kapitalizem internacionalno združen. In ostal je tudi enoten med svetovnim klanjem.

Kje pa je naša enotnost? Izgleda, da je naše sovraštvo večje proti delavcem, ki politično drugače mislijo od nas, kot proti skupnemu izkoriščevalcu. In to stanje se bo še dalje poostrevalo, ako ne bomo našli poti do velike enotnosti v nacionalnem in internacionalnem obsegu.

V raznih državah si stojita dve skupini delavcev istega pomena nasproti. To vodi do oslavljenja ene kakor druge.

Obstoja ogromen interes, da se ustvari enotnost. Prvi poizkus, ki je privedel do berlinske konference, je spodletel. Nasprotja so bila še prevelika.

Sedaj je Int. strok. zveza po izmenjavi pisem sprejela Stenhuisovo resolucijo. Ona izjavlja, da smo pripravljeni, sprejeti ruske strokovne organizacije, ako to željo objavijo; potem bomo z njimi govorili. Osebno sem bil proti temu: najprej naj bi z njimi govorili in potem določili linijo ravnanja.

Po mojem mnenju ne sme biti v boju med Amsterdamom in Moskvo niti zmagovalcev niti premaganih. Ne bo se več govorilo ne o Amsterdamu, ne o Moskvi, temveč le o enotni Internacionali, ki obsega vse narode in vse države, o velikem strokovnem gibanju, ki mora stati na temelju nespravljivega razrednega boja.

V naših vrstah se je mislilo, da ne igrajo Rusi odprte igre. *Seveda postavljajo Rusi v prvo vrsto revolucionarni razredni boj in jaz popolnoma soglašam z njimi.* Veliko se govori o Rusiji i jaz, ki sem imel priliko Rusijo obiskat in si jo ogledat, sem globoko prepričan, da Rusi resno hočejo enotnost.

Na tem temelju bomo mogli najti pot za nov razmah proletariata in zmage nad izkoriščevalci. Torej nisem pesimist. Trdno verujem v moč zatiranega proletariata.

Trboveljska premogovna družba in Slavenska banka.

„Trboveljska premogokopna družba, ki razpolaga z zelo izdatnimi sredstvi v gotovini, ki se množe vsled naraščajočega obrata, namerava vsa svoja dobroimetja koncentrirati v tuzemstvu in je radi tega pretresavala misel, da bi dobila *kontrolno* nad kakim večjim tuzemskim bančnim zavodom. Nastopila je prilika, da to idejo uresniči s tem, da potom zamenjave za v njenem portfelju se nahajajoče delnice italianske premogokopne družbe „Arsa“, ki so že tretje poslovno leto ostale brez dividende, pridobi *absolutno večino* delnic Slavenske banke. Upravni svet Trboveljske premogokopne družbe je v svoji seji dne 19. t. m. v Ljubljani soglasno sklenil izvršiti to transakcijo. Bilanca Slavenske banke za preteklo poslovno leto se bo *na željo* Trboveljske premogokopne družbe sestavila posebno rigorozno in v kratkem objavila. — Ta transakcija je velike važnosti kakor z gospodarskega tako tudi z narodnega stališča in bo sigurno bistveno pospeševala interese ne samo Trboveljske premogokopne družbe, ampak tudi Slavenske banke. — Ljubljana, dne 24. marca 1925.“

Tako obvestilo se je oficijelno lansiralo v javnost.

Nemalo nas interesira, spoznati to transakcijo v vsej njeni važnosti in obsežnosti, zlasti ker nam pojasnuje razmere kapitala v Sloveniji in razmerje med finančnim in industrijskim kapitalom. Pojav sam je *edini* dosedaj izmed mnogostevilnih pojavov, ki izvirajo iz krize kapitala v Jugoslaviji.

Najprej nekoliko predzgodovine.

I.

Trboveljska premogokopna družba datira iz leta 1872. V oni dobi pričtenja polagoma tuji kapital industrializirati Slovenijo. Štiri leta preje se osnuje „Pliberška rudarska unija“, ki prične z eksploatacijo svinčenih rudnikov na Koroškem, l. 1869 zgradi „Kranjska industrijska družba“ železarno na Jesenicah in poleg še drugih podjetij, večinoma ustanovljenih po tujem kapitalu, nastane tudi Trboveljska premogokopna družba, da izkoristi premogovne zaklade Slovenije in kapitalistično uredi in razširi premogokope, ki so pričeli obratovati že v tridesetih in štiridesetih letih preteklega stoletja. Njena temeljna delniška glavnica je znašala ob ustanovitvi 1.500.000 avstrijskih forintov.

Tekom desetletij se je Trboveljska premogokopna družba razvila v močno kapitalistično podjetje z mnogimi premogokopi in z jako premogovno produkcijo. V njeno last spadajo premogokopi v Trbovljah, Zagorju, Hrastniku, Ojstrem, Rajhenburgu, Hudi jami in Kočevju, ki danes obratujejo. S tem si je Trboveljska premogokopna družba pridobila vse najvažnejše premogovnike in tudi danes obvlada skoro vso premogovno produkcijo Slovenije. Evo tabele, ki prikazuje

celokupno premogovno produkcijo Slovenije in produkcijo premogovnikov Trboveljske družbe v zadnjem desetletju:¹

leto	celokupna produkcija Slovenije	produkcija Trboveljske prem. družbe
	v tonah	
1913	1,587.137	1,299.095
1914	1,326.414	1,116.359
1915	1,386.040	1,189.818
1917	1,345.287	1,095.711
1918	1,087.562	1,019.260
1919	1,169.636	925.287
1920	1,216.376	939.434
1921		1,001.639 ²
1922		1,172.726 ²

V odstotkih izraženo vidimo naslednjo produkcijo v promogovnikih Trboveljske prem. družbe v razmerju do celokupne produkcije v Sloveniji:

1913	1914	1915	1917	1918	1919	1920	1911	1922
82%	84%	87%	81%	94%	79%	77%		

Z besedami povedano, nad pet šestin v Sloveniji produciranega premoga odpade na premogokope T. P. D. Pri slednjih odpade zopet nad dve petini produkcije na same Trbovlje.

Da pa Trboveljska premogokopna družba ne zavzema dominantnega stališča samo v premogovni produkciji Slovenije, nego tudi v celokupni premogovni produkciji Jugoslavije, razvidimo, če primerjamo produkcijo Slovenije s produkcijo v celi Jugoslaviji.

leto	celokupna produkcija premoga v Jugoslaviji	produkcija premoga v Sloveniji	v odstotkih
	v tonah		
1919	2,494.000	1,169.636	47 %
januar 1924	380.708	182.931	48.1 %

S postankom Jugoslavije je Trboveljska premogokopna družba samo pridobila. Sicer je rudnik v Karpanu v Istriji ostal pod Italijo in je bil izpremenjen v delniško družbo „Arso“, toda ostali rudniki so pridobili široko tržišče v Jugoslaviji, na katerem ni nikake konkurence. Zahvaljujoč obznani in zakonu o zaščiti države na eni strani in dobrim zvezam z državnimi oblastniki na drugi strani je mogla Trboveljska premogokopna družba zaznamovati v politiki delavskih mezd in v politiki premogovnih cen ogromne dobičke. Tako je za leto 1922 izplačevala 25 dinarjev za delnico, to je 50%no dividendo.

Kapital je bil pred vojno v neslovenskih rokah. Deloma je bil nemško-avstrijski, a večinoma francoski. Po prevratu l. 1918, ko je pretresalo in oblikovalo mlado slovensko buržuazijo „revolucionarno“ geslo „nacionalizacije“, se je „iz-

¹ Lakatoš, Industrija Slovenije, str. 35—36.

² Poročilo T. P. D. o poslovnem letu 1922.

vedla“ tudi „nacionalizacija“ Trboveljske premogokopne družbe, o kateri je svoj čas poročala „Jugoslavija“, ki je prišla do razkritij vsled boja med Jadransko banko in Slavensko banko.³ Prvo „nacionalizacijo“ je izvedel koncem leta 1920. „ženiální jugoslovanski finančník“ Praprotnik, takrat še vsegamogočen ravnatelj Jadranske banke. Izvršila se je na ta način, da je dunajska „Länderbank“ — ki se je po prevratu prekrstila v „Banque de Pays de l'Europe Centrale“ in prenesla svoj sedež v Pariz — prepustila Jadranski banki, oziroma nacionalizatorjem eno osmino vseh delnic Trboveljske premogokopne družbe v nominalni vrednosti šestih milijonov kron. Delniška glavnic je znašala tedaj 48.000.000 kron. Baje pa je Praprotnik te delnice prodal dunajskemu kapitalu. Druga „nacionalizacija“ se je izvedla leta 1922., ko se je delniška glavnic povišala od 48 milijonov na 100 milijonov kron in je bilo izdanih 260.000 novih delnic po nominalni vrednosti 200 kron. Starim delničarjem se je priznala opsijska pravica na eno novo delnico za tri stare, torej na 80.000 novih delnic. Ostalih 180.000 delnic je pa prevzela Praprotnikova „Slavenska banka“ v Zagrebu. Kakor zatrjuje „Jugoslavija“, dejansko ni niti teh 180.000 delnic ostalo v rokah Slavenske banke, marveč samo polovica, dočim je drugo polovico prejela „Banque de Pays de l'Europe Centrale“. Kako se je „nacionaliziralo“ Trboveljsko premogokopno družbo prihodnje leto, ko se je delniška glavnic povišala na 200 milijonov kron — to v javnost ni prodrlo. Vsekakor pa ostane dejstvo, da je večina in sicer ogromna večina delnic Trboveljske premogokopne družbe ostala v avstrijskih in francoskih rokah in da je le majhno število delnic dospelo v jugoslovanske roke, to se pravi v roke Slavenske banke. Ta zveza s Slavensko banko je bila za Trboveljsko družbo neprecenljive važnosti, zlasti če vemo, da so bili — vsaj tedaj, ko je o tem pisala „Jugoslavija“ — člani večinskega sindikata delničarjev „Slavenske banke“ Praprotnik, dr. Kavčnik, dr. Brezigar, dr. Lipold, Anton Kristan (!) in — dulcis in fundo — tedanji minister za socialno politiko dr. Žerjav. Kakor se vidi, sami prvaki demokratske stranke s svojim glasilom „Jutrom“, ki se jim pridružuje še Tone Kristan s svojo Zadružno banko in s svojim „socializmom“. Ni čuda, da je ta družba predstavljala v Sloveniji veliko gospodarsko in politično silo in da je to moč občutilo tudi rudarsko delavstvo. Sama „Jugoslavija“ je pisala l. 1922:

„V sedanjem mezdnem boju v Trbovljah stoji vse slovensko časopisje in z njim tudi ogromna večina slovenske javnosti na strani izrabljanega, obupanega delavstva. Izjemo dela le „Jutro“, glasilo ministra za socialno (čitaj protisocialno) politiko. Temu se ne smemo čuditi. Kdor pozna nežne vezi, ki vežejo „Jutro“ na gospoda Praprotnika, „ženiálního nacionalizatorja“ Trboveljske družbe in veledušnega podpiratelja „gospodarskih, kulturnih in političnih“ stremljenj mladinskih državotvorcev, ta gotovo ni pričakoval ničesar drugega . . . Po informacijah, ki smo jih dobili iz Zagreba, bo takoj za vsakogar jasno, zakaj zvišuje Trboveljska družba neprestano cene premogu, zakaj noče zboljšati žalostnega položaja svojih delavcev in zakaj glasilo ministra za socialno politiko to brani in opravičuje.“

³ „Jugoslavija“ z dne 24. avgusta in 1. septembra l. 1922.

II.

Slavska banka je najmlajša izmed velikih institucij jugoslovanskega bančništva. Javlja se šele v letu 1918, v dobi, ko je bilo denarja v obilici in ko so vsi gospodarski krogi stremeli plasirati svoje razpoložljive kapitale in se iznebiti denarne gotovine. V tej „revolucionarni“ dobi se ustanovi Slavska banka pod imenom Narodne banke in potom transformacije majhnega provincialnega zavoda „Kotarske Štedionice“. Od tega časa dalje gre razvoj v nenavadno hitrem tempu. V glavnem ima „Slavska banka“ zahvaliti svoj nagli razvoj fuziji z večimi denarnimi zavodi, zlasti pa fuziji z „Jugoslovansko Union-Banko“, ki je izšla iz „Mariborske Eskomptne banke“. To koncentracijo kapitala si lahko predstavimo takole:

Kotarska Štedionica, Zagreb
Prva Hrv. Činovniška Zadruga, Zagreb
Hrv. Pučka Štedionica, Dubrovnik
Osješka Prva Činovniška Zadr., Osijek
Banka i Menjačnica Brdarič i dr., Brod
Bjelovarska Štedionica, Bjelovar
Jugoslav. Union-Banka, Beograd

Slavska banka, Zagreb

Vrhutega poseduje Slavska banka več afiliiranih zavodov in sicer:

Slavensko banko, Ljubljana,
Balkan-Bank, Budapest,
Bankhaus M. R. Alexander, Wien,
Jugoslav. Industrijsko Banko, Split.

Nadalje ima Slavska banka mnogobrojne agencije v Južni Ameriki, v Jugoslaviji sami pa v celem 19 podružnic.

Fuzija z Jugoslovansko Union-Banko se je izvršila začetkom leta 1922 in s tem se je pozicija Slavenske banke v Zagrebu ojačila. Istočasno se je delniški kapital povišal od 25 na 50 milijonov dinarjev, a vplačen na 37 1/2 milijonov. S to fuzijo je prišla Slavska banka do dobrih vezi, tako n. pr. s Trboveljsko premogokopno družbo v Ljubljani. Pri tem podjetju je bila Slavska banka zainteresirana skupno z „Banque de Pays de l' Europe Centrale“ v Parizu, katere skupina je bila tudi na lanskem občnem zboru izvoljena v direkcijo banke in s pomočjo katere se je v letu 1924 povišal delniški kapital na 100 milijonov dinarjev. V Slavensko banko je torej prodrl tuj, francoski kapital in sicer isti kapital, ki je v najožjih zvezah s Trboveljsko premogokopno družbo. Na ta način so se med seboj povezale „Slavska banka“, „Trboveljska družba“ in „Banque de Pays de l' Europe Centrale“ v neločljivo in vedno ožjo skupino, v kateri pa ni imela „Slavska banka“ odločujoče besede, ampak jo je morala vedno bolj prepuščati Trboveljski premogokopni družbi oziroma francoskemu kapitalu sploh. S tem seveda so morali tudi politični predstavniki „Slavenske banke“, to je demokratje in orjunaši z „Jutrom“ in z „Orjuno“, izkazovati vedno bolj politične usluge „Trboveljski premogokopni družbi“, to je francoskemu kapitalu, kar se je politično najbolj izrazilo prvega junija v Trbovljah.

Sedež „Slavenske banke“ je sicer v Zagrebu, toda v kolikor je jugoslovanskega kapitala je večinoma slovenski in glavni del poslovanja, glavni del interesnega območja se nahaja v Sloveniji. To kaže tudi industrijski koncern, ki si ga je ustvarila „Slavenska banka“. Vanj spadajo sledeča podjetja:

Trboveljska premogokopna družba, Ljubljana
Prometni zavod za premog, Ljubljana
Topilnica svinca in srebra ter kemična ind. d. d., Litija
Cinkarna d. d., Celje
Žitni zavod d. z o. z., Ljubljana
Metsa, združene tovarne trakov in pramenov, Ljubljana
Slograd d. d., Ljubljana
Tekstilana d. d., Kočevje
Združene papirnice Vevče, Goričane, Medvode d. d., Lj.⁴
Petovia, usnjarska industrija, Breg-Ptuj⁴
Sardina d. d., Split⁴
Slovenska banka — s svojimi podjetji n. pr. tovarno konzerv
na Vrhniki i. dr.

Značilno je, da si je „Slavenska banka“ zlasti pridobila podjetja, ki spadajo k rudarski in železni industriji, v kolikor je ta industrija zastopana v Sloveniji. Vsekakor je njen efektni portfelj precejšen in bilanca za leto 1923 izkazuje tako visoko število, ki ga ima edino le še „Hrvatska Eskomptna Banka“ v Zagrebu. Kolika je izprememba v letu 1924 še ne moremo presoditi, dokler ni bilanca objavljena.

Končno ni malo važno vedeti, da je Slavenska banka v letu 1924 stopila v kolaboracijo in interesno skupnost z „Ljubljansko kreditno banko“, to je z najstarejšo in največjo slovensko banko, ki je eden največjih gospodarskih faktorjev v Sloveniji in ki ima zbran precejšen industrijski koncern. V upravo Ljubljanske kreditne banke je bilo lani izvoljenih pet zastopnikov Slavenske banke. Radi zvez s Slavensko banko podajamo v naslednjem še industrijski koncern Ljubljanske kreditne banke. Vanj spadajo:

Obrtna banka d. d., Ljubljana
Združene papirnice Vevče, Goričane, Medvode d. d., Ljubljana
Tovarna verig v Lescah d. d., Lesce
Jugosl. tekstilne tovarne Mautner d. d. (Litija), Ljubljana
Transformator, d. z o. z., Ljubljana

V odločujoči meri je udeležena pri
Strojnih tov. in livarnah d. d., Ljubljana
Šeširu, d. d., Škofja Loka
Zlatarski d. d., Zagreb-Celje
Kemični tovarni d. d., Šoštanj
Petovia, usnj. ind., Breg-Ptuj.

⁴ V zadnjem času je morda podjetje prišlo iz interesne sfere „Slav. banke“.

Manjše udeležbe je imela pri
Splošni stavbni družbi, Maribor
Obnovi, Ljubljana
G. Tönniesu, Ljubljana
Elini, d. z. o. z., Maribor
Elektri, d. d., Ljubljana
Jerkoviču d. d., Zagreb (Jugosl. tekstilne tov. v Mariboru).

Vsa ta industrija se nahaja v interesni sferi finančnega kapitala Slovenije, koncentriranega v Ljubljanski kreditni banki. Kajti ostale slovenske banke so mnogo manjše od Ljubljanske kreditne in dočim prodira v „Slavensko banko“ vedno bolj tuji kapital, uživa „Ljubljanska kreditna banka“ samo kredit pri inozemskih bančnih zavodih in povišuje svojo delniško glavnico z domaćimi kapitali Slovenije.

In ako si sedaj predstavimo zvezo Ljubljanske kreditne banke, te inštitucije eminentno slovenskega finančnega kapitala, s svojo interesno sfero, Slavenske banke s svojo interesno sfero, Trboveljske premogokopne družbe in nadalje, „Banque de Pays de l'Europe Centrale“ — potem *imamo pred sabo mogočen koncern kapitala v Sloveniji, najmočnejši*, vsebujoč večino slovenskega finančnega kapitala, precejšen del industrijskega kapitala, vse to pa obenem povezano z inozemskim kapitalom, s francoskim kapitalom, ki si krči pot do gospodarstva Slovenije. Korak na tej poti je tudi prevzem „Slavenske banke“ po „Trboveljski premogokopni družbi“.

III.

Pojav sam na sebi je znak krize, ki jo doživlja kapital v Jugoslaviji. Že leta 1923 je nastopila in od tedaj traja dalje in se še poostruje. One konjunktore, ki je obstojala par let po prevratu, ni več, kajti inflacija je nehala, valutarne razmere so se zboljšale, dasiravno ne dosti, in domače tržišče — to je glavni vzrok — je izgubilo kupno moč vsled silovite ofenzive kapitala proti kmetom in vsled protiagrarne politike države; v kolikor pa je ostalo domače tržišče ohranjeno, v toliko se pojavlja na njem mogočna konkurenca inozemske industrije.

Obstoja pa še en globok vzrok krize, kateremu se dosedaj še ni posvečalo tolike pozornosti kolikor je zasluži. To je *pomanjkanje cirkulirajočega (krožečega) kapitala*. Procesualno javlja to v plasiranju vseh razpoložljivih kapitalov v novonastajajočo industrijo, kar se je zlasti dogajalo v letu 1920 in 1921. Bančni kapital, ki je ob prevratu našel v Jugoslaviji sijajno tržišče in monopolistično postojanko, se je spričo inflacijske konjunktore in izvozničarske politike neprimerno ojačil in ko je prenehal bogati vir izvoznic se je vrgel v industrijo, da iz nje izvleče profit. To je bila „Sturm- und Drang“-perioda kapitala v Jugoslaviji in sicer bančnega kapitala. Vsa nova podjetja so stala pod neposrednim ali posrednim vplivom bančnega kapitala. Mnogi manjši bančni zavodi so se izpremenili direktno v navadne kontoarje in navadna ravnateljstva podjetij. Era finančnega kapitala je nastopila. Vsi kolikor toliko razpoložljivi kapitali so se plasirali v industrijo.

In čim je nastopila deflacija — ki predstavlja pritisk finančnega kapitala na industrijski kapital in ki je obenem hegemonična gesta srbske finančne buržuazije, nahajajoče se v situaciji, da ji ta deflacija ne škoduje v veliki meri — tedaj je pričelo nedostajati cirkulirajočega kapitala oziroma se je razblinila ona dozdevna obilnost kapitala. Vzema joč v ozir še razprodajno krizo jugoslovanske industrije je kriza postala ostra. Občutile so jo i banke skupno z novonastalo industrijo. Njihovi plasmani v industriji so izgubili likvidnost ali jih celo ogrožali v obstoju. Dvoje izhodov je našel finančni kapital iz pogubne situacije. To je prvič koncentracija finančnega kapitala, izražajoča se v številnih in tudi obsežnih fuzijah jugoslovanskih bank. Drugič pa se je bilo treba obrniti na inozemski kapital in sicer na francoski in angleški, ki sta resnično pričela iztegovati svoje imperialistične kremplje po jugoslovanski produkciji s posredovanjem Dunaja in dunajskih bank.

V čisti obliki se pojavlja ta proces zlasti na Hrvaškem, dočim se je v Srbiji ta proces izrazil v milejših in drugačnih oblikah. V Sloveniji sami je ves razvoj zavzel zopet nekoliko drugačne oblike. Dočim je bila po prevratu parola hrvatskega kapitala „Ustanovljenje industrije!“, je našel slovenski kapital svojo „revolucionarno“ parolo v geslu:

„Nacionalizacija!“

Kajti v Sloveniji so z razliko od ostalih pokrajin obstojala že pred prevratom dobro vpeljana industrijska podjetja, katerih večina, zlasti onih večjega in odločujočega obsega, se je nahajala v rokah tujega kapitala. Polastiti se teh obstoječih industrijskih podjetij in *odtod črpati glavni vir dohodkov*, ki so obljubljali biti precejšnji z ozirom na širok jugoslovanski trg in na malenkostno industrijo v posameznih jugoslovanskih pokrajinah — to je bilo stremljenje slovenskega kapitala, koncentriranega v bankah. Polastiti se te obstoječe industrije ni bilo mogoče: prešibak je bil slovenski bančni kapital, ki vsled tega ni zavzel v industriji in v celotni kapitalistični produkciji Slovenije tako dominantnega stališča, kakor n. pr. hrvatski bančni kapital v novonastali industriji. Zato se tudi nacionalizacija ni izvedla, v kolikor pa se je, je slovenske banke privedlo obenem s celokupno krizo v težak položaj, iz katerega je izhod v spoju s kapitali Hrvatske in Srbije, v kreditu pri inozemskih bančnih zavodih in v prilivu tujega kapitala. Jasnó je, da je pozicija industrijskega kapitala v Sloveniji postala razmeroma jačja, ko je prišel v težaven položaj bančni kapital, v katerem se je kakor rečeno koncentriral nacionalni slovenski kapital. Ako se spomnimo, da je ta industrijski kapital v Sloveniji v precejšnji meri tuj, neslovenski in nejugoslovanski, lahko spoznamo resničnost tega pojava. *V Sloveniji odločuje industrijski kapital.*⁵ *

In ne samo kot prodiranje tujega, inozemskega kapitala v Slovenijo, nego tudi kot ojačenje in prevladovanje industrijskega kapitala nad finančnim kapitalom Slovenije se mora smatrati prevzem „Slavenske banke“ po „Trboveljski premo-

⁵ To dejstvo je odločilne važnosti za stališče slovenske buržuazije v nacionalnem vprašanju Slovencev, ki je drugačno, popolnoma drugačno kakor ga pa slika rezolucija Neodvisne delavske stranke Jugoslavije iz leta 1924.

gokopni družbi“. V tem dogodku se razkazuje jasno „nacionalizacija“, kriza kapitala v Sloveniji in protislovje⁶ med industrijskim in finančnim kapitalom.

In kakšne posledice bo izzvala ta transakcija? Brezdvomno se bo ta *koncentracija kapitala v Sloveniji* še nadaljevala. Spoj Trboveljske premogokopne družbe s Slavensko banko spravlja v zvezo oziroma odvisnost od Trboveljske premogokopne družbe tudi vse bančne zavode in vsa industrijska podjetja, ki so tvorila koncern „Slavske banke“. Ker je pa slednja tudi v zvezi z „Ljubljansko kreditno banko“, prihaja tudi ta s svojim območjem v interesno sfero „Trboveljske premogokopne družbe“. Jasno je, da se bodo javile tudi nove oblike te koncentracije, enostavnejše in prikladnejše inozemskemu kapitalu in njegovemu poslovanju. Pričujoča transakcija pomeni torej še celo vrsto izprememb in pojavov v gospodarstvu Slovenije. Koncentracija je na pohodu, koncentracija pod pritiskom tujega industrijskega kapitala. Sedanja mogočna skupina bo privlačevala k sebi še ostale bančne industrije in ostala industrijska podjetja, razen morda onih, ki spadajo v koncern „Jadransko-podunavske banke“ in „Zadružne gospodarske banke“. Moč slednje pa itak ne sloni v industriji in bančništvu, marveč v zadrugah, večinoma denarnih na kmetih. Vse, kar je izven teh treh skupin, ne predstavlja niti posebne moči niti posebne vloge in izmed imenovanih treh skupin je dominantna prva: „Trboveljska premogokopna družba“, „Slavska banka“ in „Ljubljanska kreditna banka“.

Ako se osmelimo zasledovati koncentracijo kapitala in njegove vezi ter interesne skupnosti preko mej Slovenije, tedaj pridemo do presenetljivih dejstev. Na primer. Ljubljanska kreditna banka stoji v zvezi oziroma v kolaboraciji s „Hrvatsko-slavonsko zemaljsko hipotekarno banko v Zagrebu“. Le ta je v najožji interesni skupnosti s „Srbsko banko“ v Zagrebu in „Jadransko-podunavsko banko“ v Beogradu. Zagrebški dve banki predstavljata močno skupino na Hrvatskem, „Jadransko-podunavska banka“ pa razteguje svoj vpliv po vsej državi in predstavlja tudi v Sloveniji precejšnjo skupino. Zveza vseh imenovanih bank, katerim smemo dodati tudi Slavensko banko in „Trboveljsko premogokopno družbo“, predstavlja danes dejansko največjo kapitalistično skupino v Jugoslaviji. Zanimiva in važna pa ni ta zveza samo radi ogromne koncentracije, nego tudi radi koncentracije in kolaboracije nacionalnega srbskega, slovenskega in hrvatskega kapitala, ki jim priteka še inozemski kapital. Gospodarsko življenje Jugoslavije se prepleta in spaja v eno enoto, nacionalni kapitali prehajajo okvir svojega nacionalnega teritorija ter se pri tem spopadajo, a tudi vežejo in združujejo bodisi prostovoljno ali v boju ali pod pritiskom inozemskega kapitala. *Danes leži tendenca razvoja v kolaboraciji in spajanju nacionalnih kapitalistov Jugoslavije.* Srbski kapital, srbska buržuazija se je ekonomsko in finančno dvignila, hrvatski kapital pa je kriza in z njo priliv tujega kapitala oslabil, slovenski kapital s svojo razvito in urejeno industrijo zopet v svojih interesih ni oškodovan, če se spoji z drugimi nacionalnimi kapitali Jugoslavije. Iz tega — kar bi kdo imenoval smelo in težko verjetno hipotezo, ki pa je realna tendenca in deloma realno dejstvo, kaže se

⁶ To je menda začasno nasprotje, sicer pa ne „protislovje“, temveč nujna logika v koncentraciji kapitala. G.

v gornjem primeru kolaboracije bančnih zavodov Jugoslavije od „Ljubljanske kreditne“ in „Slavske“ pa do „Jadransko-podunavske banke“ v Beogradu — iz tega sledi, da obstoja tendenca sporazumevanja nacionalnih buržuazij na političnem polju. Ponavljamo, da obstoja samo tendenca, ki pa bo v tej smeri pokazala realne rezultate, kljub eventualnim in verjetnim konfliktom in variacijam ter zategovanju.

Vrnimo se k prevzemu „Slavske banke“ po „Trboveljski premogokopni družbi“. Kakšna situacija je nastala za proletariat Slovenije in Jugoslavije?

Pred sabo ima proletariat Slovenije mnogo jačjega nasprotnika kot ga je imel do sedaj. Koncentriranemu navalu koncentriranega kapitala bo mnogo težje kljubovati kot naskoku raztresenih kapitalov. Samo pomislimo na orjaški štrajk rudarjev v letu 1923. Kljub dvomesečnem boju je rudarsko delavstvo podleglo Trboveljski družbi. In zdaj se je sila Trboveljske družbe neprimerno okreplila. Edino uspešno sredstvo rudarskega proletariata in celokupnega proletarskega razreda Slovenije bi bil splošen štrajk, zlasti štrajk rudarjev in železničarjev. Enotne organizacije teh dveh delavskih kategorij zamorejo pomeniti pričetek delavskega odpora, ako se bo zedinjenje strokovnih organizacij izvedlo na pravičen, to je bojeven način v znamenju konkretnih parol in zahtev, sposobnih zbuditi delavske mase. Enotne strokovne organizacije same na sebi ne bodo dvignile defenzivne sile proletariata, če ne bodo tudi same pričele z bojem.

Rudarskemu proletariatu Slovenije pripada vloga poleg železničarjev najvažnejše in odločujoče delavske kategorije v še večji meri kot dosedaj. Težišče vsega gibanja v Sloveniji mora ležati pri rudarjih, v rudarskih revirjih s tisočero proletarsko armado. Ako zasiguramo svoj vpliv na to in še ostale najvažnejše kategorije delavstva, potem smo izvršili polovico svoje naloge.

D. Gustinčič.

Meščanska agrarna reforma v Jugoslaviji.

1. Politični položaj v letih 1918 do 1920 in prvi načrt agrarne reforme.

V prejšnji razpravi¹ nam je šlo predvsem za to, da pokažemo strukturo zemljiške posesti v Sloveniji, kakor tudi karakteristične črte našega poljedelstva, da bi mogli iz teh elementov sklepati na blagostanje posameznih razredov kmečkenga prebivalstva. Razmere, ki smo jih očrtavali, pa dajajo v glavnem še predvojno sliko, odnosno sliko agrarnih razmer do leta 1918. Svet pa je slišal potem govoriti o neki agrarni reformi v Jugoslaviji. Ta agrarna reforma se v nekolikih člankih in knjigah, ki so bile obelodanjene v inozemstvu, proslavlja kot „veliko delo“. Ne samo to. Agrarno vprašanje se podaja v nekaterih izmed teh publikacij že kot „rešeno“ in „izvedeno“. Zato se nam zdi zelo potrebno, da si to

¹ Glej: Posestne razmere v Sloveniji. „Zapiski“ štev. 1, 2 in 3.

agrarno reformo na tem mestu nekoliko od bližje ogledamo in da predvojne agrarne razmere reduciramo na njihovo današnje realno stanje, da bi na ta način prišli, če že ne do popolnoma zanesljive, pa vsaj do pregledne slike naših sedanjih posestnih in gospodarskih razmer. Zakaj mi moramo zgraditi svojo politiko na teh sedanjih, življenskih gospodarskih potrebah kmečkih mas in vrednost našega političnega dela bo ravno toliko, kolikor bomo mi v stanju, da se približamo resničnosti teh sedanjih gospodarskih in socialnih potreb.

Da bi pa zamogli buržuazno delo za agrarno reformo in to, kar ji je sledilo, pravilno dojeti, moramo obrniti predvsem svoj pogled na politične razmere Jugoslavije v prvih časih po vojni. Kakšen položaj smo imeli tedaj v Jugoslaviji?

Že proti koncu svetovne vojne so se pričeli zbirati tako na Hrvaškem, kakor tudi v Bosni in Hercegovini takozvani „zeleni kadri“. To so bili revolucionarni kmečki vojaki, ki so zapuščali fronto deloma kot „urlabarji“, deloma kot vojni begunci in ki so se zbirali v gozdovih in na nepristopnih krajih, da so se lažje upirali oblastem in si lažje z rekvizicijo dobivali hrane. V zadnjih mesecih pred polomom so ti „zeleni kadri“ v nekaterih krajih tako narasli, da so morale avstrijske oblasti ustaviti vse preganjanje vojnih beguncev in da so bili „zeleni kadri“ postali gospodarji položaja. Vojaki na fronti so morali za te kadre vedeti, zakaj novi begunci so prinašali vedno več orožja in municije v „zalena“ taborišča. Tudi so bili že do dobra poučeni o revoluciji ruskih delavcev in kmetov in tako to zbiranje ni bilo popolnoma brezciljno. Ne, to so bili kmetje in kmečki sinovi, katerih orožje je bilo naperjeno v prvi vrsti proti razredu veleposestnikov in bosanskim agom in begom. In da je bilo tako, nam dokazuje dejstvo, da so se ti kadri zlasti takoj po polomu znatno pomnožili in da so potem odkrito nastopali proti veleposestvom. Nekaj gradov je bilo popaljenih in ako se ta položaj ni bil razvil v kmečko revolucijo, je to pripisati samo dejstvu, da tedaj v Jugoslaviji ni bilo nobene revolucionarne delavske ali kmečke stranke, ki bi bila poznavala resnične potrebe teh razdedinjenih in lačnih mas, in umela računati z njimi. Socialna demokracija je bila tedaj v vseh deželah Jugoslavije (neizvemši Srbije) nacionalistično orientirana. V vseh deželah (izvemši Srbijo in Bosno) je sodelovala z buržuazijo, se je soudeleževala njenih „narodnih odborov“ in je bila prej pripravljena v družbi „narodnih“ veleposestnikov nastopiti proti „zelenim kadrom“, kakor pa jih zbrati in voditi v boj za njihove pravice. Zeleni kadri sami pa niso imeli primernih komandantov (to so bili sami kmetje), niti dovoljne notranje organizacije, da bi se lotili kake večje, zavestno zasnovane akcije. To je bila torej revolucionarna masa brez revolucionarne glave. Ta položaj nam je najlepši primer za to, kako se razblini najlepša objektivna revolucionarna situacija, če nedostaja subjektivnih predpogojev.

Toda ne samo da je bila socialna demokracija tedaj nacionalistično orientirana, temveč tedaj nismo sploh imeli še enotne socialnodemokratske ali socialistične stranke. Na današnjem ozemlju Jugoslavije smo imeli najmanj petero socialnodemokratskih strank, kateri vodilni organi se niso niti še med seboj poznali. Tako ni bilo tedaj niti mogoče kako enotno obravnavanje političnega

položaja, niti ustvarjanje kakega enotnega levega krila. Ta revolucionarni položaj je torej moral čisto naravno razpasti sam v sebi.

Hrvaška, slovenska in bosanska buržuazija kajpada ni imela v oni situaciji nič nujnejšega opravila, kakor da je čim prej poklicala čez Savo in Drino srbsko vojsko, ter obljubila ubožnim kmetom nebo in zemljo, da bi jih tako umirila in se vzdržala v tem težkem položaju. Z vkorakanjem srbske vojske se je kajpada morala — de facto — odpovedati pravicam za avtonomijo, za katero bije odtlej tako težak boj, toda tu je šlo za življenje ali smrt in izgubiti se ni smelo nobenega trenutka v brezplodnem premišljevanju. Postavila je torej življenjske pravice jugoslovanskih narodov na kocko, zafrčkala je avtonomijo, samo da obdrži veleposest in prepreči socialno revolucijo.

V škripcih radi težkega političnega položaja je buržuazija takoj po vkorakanju srbske vojske (24. decembra 1918) izdala oklic regenta, da bo tlačanstvo (v Bosni, Hercegovini in Macedoniji) odpravljeno in da se bodo veleposestva razdelila in da bodo v obeh primerih dobili zemljo ubožni kmetje.

V največji naglici se je tudi odredila posebna komisija, sestojeca iz štirih ministrov, ki je dobila nujno nalogo, da sestavi načrt za naredbo agrarne reforme. Sila je bila tako velika, da ni prišel ta načrt niti pred „Narodno veče“, ki je bilo tedaj nekak vojni nadomestek za parlament, temveč da je bil izdan kot naredba.² Kajpada so se proti tej naredbi najodločneje uprli vsi veleposestniki in ugovarjali, češ, da ni nobene „zakonite“ podlage, da bi se to težko in važno vprašanje reševalo naredbenim potom, toda v oni veliki stiski, v kateri se je tedaj nahajala jugoslovanska buržuazija, se je vlada malo brigala za „zakonite“ podlage in veleposestniki so se morali ukloniti. Da bi pa buržuazija na razbelene možgane delavcev in kmetov še bolj vplivala in jim iluzije pokazala v še verjetnejši luči, je vtaknila v komisijo za načrt naredbe v agrarni reformi tudi ministra za socialno politiko, socialnega demokrata Vitomirja Korača, ki je nastopal kot glavni matador v tem vprašanju. In že tekom februarja 1919. so bili v tej komisiji trije načrti agrarne reforme na dnevnem redu in v razpravi.

Ti trije načrti so v toliko interesantni, v kolikor je drugi za drugim bolj reakcionaren. Čisto naravno je, da gredo ti trije meščanski projekti s stališča razlastitve zemlje proti odškodnini, toda dočim govori prvi načrt o načelni razlastitvi in razdelitvi *vseh* veleposestev med ubožne kmete, ki ne posedujejo zemlje, in o podržavljenju *vseh* gozdnih kompleksov veleposestev, že poskuša drugi načrt pojem veleposestva razlagati v prid veleposestnikov in govori tudi že o „preostanku“ razlaščene zemlje, katere usoda se bo odločila šele pozneje s posebnim zakonom. V tretjem načrtu pa se govori o razlastitvi in razdelitvi zemlje — poleg fideikomisa in veleposestev v najemu — šele tedaj, če znašajo veleposestva več kakor 100 (v Sloveniji), oziroma (v Vojvodini in Slavoniji) 500 katastralnih oralov. Po tem poslednjem načrtu pa naj bi naredba tudi že služila kot strašilo proti revolucionarnim kmetom. § 24. te naredbe namreč že določuje, da „blagodate“

² To tudi zato, ker so se bosanski moslemi upirali priznati kompetenco Narodnemu veču v tej zadevi.

te naredbe izgubi oni, ki „tujo posest“ „okrade“, „samovoljno razdeli“ ali „oropa“.

Skupna vsem tem trem naredbam pa je nesramna goljufija, iz katere se vidi jasno, da je bila vsa ta „reforma“ od vsega početka mišljena samo kot slepilo. V nobenem teh treh načrtov ni nikjer rečeno, da bo zemlja, ki bo ubožnim kmetom dodeljena, prešla tudi v njihovo *last*. In resnično je meščanska vlada izvršilno naredbo k tem „Predhodnim določilom za pripravo agrarne reforme“ tako prikrojila, da so dobili kmetje — v kolikor so jo sploh dobili — dozdevno razlaščno zemljo najprej za eno leto in pozneje za štiri leta v *zakup* in — nič drugega! Lastniki zemlje so postali samo bivši tlačani v Bosni in Hercegovini, dočim je meščanstvo „čipčije“ v Macedoniji in kolone v Dalmaciji s poznejšimi naredbami popolnoma izigralo.

Toda predno se spustimo v podrobnosti te reforme, se nam zdi potrebno, da podamo vsaj deloma „Predhodna določila za pripravo agrarne reforme“ z dne 25. februarja 1919; kakor so bila uveljavljena, ker samo tako jih lahko podvržemo pregledni kritiki. Najvažnejše točke te naredbe so torej sledeče:³

1. Odprava tlačanskega razmerja.

§ 1. Tlačansko (kmetovsko, čipčijsko) razmerje v Bosni in Hercegovini, potem v novih krajih Srbije in Črne gore se odpravlja in novo ustvarjanje tlačanskega razmerja se prepoveduje.

§ 2. Dosedanji tlačani (čipčije) se razglašajo za svobodne lastnike dosedanjih tlačanskih kmetij.

§ 3. Dosedanji lastniki (age) dobe za odvzeto jim zemljo odškodnino, za katero jim jamči država.

S posebnim zakonom se bo odredila višina odškodnine in način izplačila.

(Po naslednjih treh točkah se vračuna „hak“ v odškodnino (§ 4.), dosedanji gospodarji dobe mesto „haka“ začasno rento, katero jim jamči država, ali pa odgovarjajočo odškodnino v zemlji na eksproprijiranih veleposestvih ali na državnih posestvih (§ 5.) in sodnijski procesi, ki izvirajo iz tlačanskega razmerja, se morajo takoj ustaviti).

2. Odprava kolonskega razmerja.

§ 7. Kolonska in druga tlačanstvu slična razmerja izmed gospodarjev zemlje in kmeti v Istri, na Goriškem, v Dalmaciji in v drugih okrožjih kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev se odpravljajo podobno določilom prvega poglavja (§ 1.—6.) teh odredb. (Točka 8. govori o ničevnosti dosedanjih razsojeb v prid gospodarjev)

3. O razdelitvi velikih posestev.

§ 9. Vsa veleposestva na ozemlju kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev se razlastijo. Iz njihove površine se bo dala zemlja onim državljanom, ki se

³ Citirano po: Agrarna reforma. Uredbe, naredbe i raspisi. Izdanje ministarstva za agrarnu reformu kraljevine SHS u Beogradu. Tisak kr. zemaljske tiskare u Zagrebu.

bavijo z obdelovanjem zemlje, pa zemlje vobče nimajo, ali pa je nimajo v dovoljni meri, in to toliko, kolikor je morejo sami s svojo družino obdelati. Prvenstvo pri tej razdelitvi imajo invalidi, vdove in sirote vojščakov, vojaki in prostovoljci, ki so se borili za osvoboditev in združenje Srbov, Hrvatov in Slovencev. O preostali površini razlaščene zemlje, kakor tudi o tem, kaj se smatra za veleposestvo v smislu teh odredb, se bo odločilo s posebnim zakonom po posestnih in gospodarskih razmerah poedinih krajev.

§ 10. Brez obzira na določila § 9. se razglašajo takoj za veleposestva:

- a) vsa fideikomisna posestva;⁴
- b) vsa posestva, ki dosegajo površino, označeno pod točko c) in ki so dani v najem najemniku, ali ki sploh niso, ali pa so samo deloma obdelana;
- c) ona posestva, katerih površina znaša vsaj 100—500 oralov (po 1600 kvadratnih sežnjev) obdelane zemlje, po posestnih in gospodarskih razmerah svojega kraja.

Ta veleposestva se bodo takoj podvrgla začasni⁵ razdelitvi (§ 14) po vrsti od največjega k najmanjšemu.

§ 11. Odškodnina veleposestnikom za razlaščeno zemljo, njena višina in način odplačila se bo odredila naknadno zakonodajnim potom, dotlej pa se mora postopati v smislu § 5.

§ 12. Brez odškodnine se odjemljejo⁶ vsa posestva:

- a) vsa posestva habsburške dinastije in članov habsburške cesarske hiše;
- b) vsa posestva dinastij sovražnih držav;
- c) vsa posestva, ki so bila kdaj podarjena tujcem za usluge napravljene Habsburžanom, pa do sedaj niso prešla v tretje roke.

(Po § 13. bi bili imeli biti prizadeti vojni dobičkarji, katerim naj bi se bila izplačala odškodnina še le po ustvaritvi posebnega zakona proti vojnim dobičkarjem. Kdo bi se tej določbi danes ne smejal!)

§ 14. *Dokler se ne bo mogla razdelitev veleposestev definitivno izvesti v smislu § 9., dotlej bo država v § 10. označena posestva oddajala v začasen najem v manjih ali večjih kompleksih osebam, navedenim v § 9.*

Najemnina se bo določila naknadno po krajevnih razmerah.⁷

4. Gozdna posestva.

§ 17. Vsi večji gozdni kompleksi prehajajo v svojino države in kmetje bodo imeli v njih pravico paše in drvarenja za kurjavo in gradbe.

§ 18. Odškodnina lastnikom gozdov, kakor tudi regulacija kmečkih pravic na pašo in drva se bo uredila s posebnimi zakoni.

⁴ To so taka pleminitaška veleposestva, ki so bila vpisana v „deželno desko“, ki so bila dedna last dotične pleminitaške družine in ki se niso smela prodati brez posebnega zakona, sklenjenega v avstrijskem parlamentu, ki je prodajo dovoljeval.

⁵ Podčrtal pis.

⁶ Ni rečeno: „razlaščujejo“, torej se lahko tudi vrnejo!

⁷ V tem grmu tiči zajec. „Definitivna rezelitev“ se do danes ni „mogla“ izvesti in danes se tudi ne govori več o njej. Podčrtal pis.

5. Revizija segregacij.⁸

(§§ 15. in 16. govorita o dosedanjih najemnih razmerjih na veleposestvih).

§ 19. V kraljevini, kjer so bivši tlačani oškodovani s segregacijo v korist grajščinam, se ima izvesti na zahtevo oškodovanca revizija.

(Člen 6. § 20. govori o ustanovitvi posebnega državnega urada za agrarno reformo.)

Od člena 7. sta za nas važna samo §§ 21. in 23.

§ 21. Te odredbe se ne nanašajo na ono ozemlje Srbije, ki ga je ona imela do leta 1912.

§ 23. Blagodate teh odredb izgubi vsakdo, ki bo po razglasitvi teh odredb kradel, samostojno delil in ropal tuja posestva in bo radi tega obsojen.

* * *

Noben paragraf te odredbe, v kolikor vsebuje določitve v korist ubogih kmetov in tlačanov, ni ostal do danes neokrnjen in nepotvorjen in ni bil prienačen kakor glasi; toda predno še pokažemo, kako so se v teku jačanja in utrjevanja moči meščanske države te določbe počasi, toda stalno mrvile, dokler niso bile tudi formalno razveljavljene, hočemo na kratko naznačiti, kako niso bile že od vsega začetka resno mišljene in kako so bile ustanovljene samo zato, da se žnjimi premesti za meščanstvo skrajno težko razdobje ter potolaži zemlje potrebne, lačne in revoltirajoče kmečke mase.

Edino, kar je bilo v tej odredbi jasno izrečeno, je bila odprava tlačanskega razmerja v balkanskih deželah. Toda tu je bilo že vse izgubljeno. Bosanskemu kmetu, ki je svojo zemljo o pravem času zasedel, ter bil pripravljen, da jo tudi s puško v roki brani in ki je ogrožal državo z revolucijo, se zemlja ni dala več vzeti iz rok.

Age in begi so se sicer branili z rokami in nogami, privoliti v gladko in jasno odvezo tlačanov; njihov zastopnik v vladi, „ministar za gozdove in rude“, je moral v znak protesta tudi odstopiti, toda to je bilo vse, kar je mogel storiti in doseči. Mosleminski veleposestniki so predobro čutili, da se igrajo s svojimi lastnimi glavami in so se uklonili, če tudi škripaje z zobmi.

Toda že pri odpravi kolonata je igrala buržuazija svojo nečedno, lokavo igro. Ona govori v § 7. o kolonatu — *in drugih tlačanskih razmerjih, podobnih razmerjem med grajščaki in kmeti v Istri, Gorici, Dalmaciji in drugih okrožjih*, ki naj bi bila odpravljena v smislu §§ 1. do 6. Vemo pa, 1. da ima kolonat samo na fideikomisnih veleposestvih nekaj sličnosti s tlačanstvom, ne pa na splošno, in 2. da dežel, ki jih tu spominja, ni imela niti v rokah ali pa le z majhnim delom in da je tedaj z vso gotovostjo lahko računala s tem, da bodo tedanje okupacijske države — predvsem Italija — takoj protestirale proti taki odredbi, kar se je tudi v resnici zgodilo in da bo torej taka odredba ostala brez učinka. Ves takozvani „pogodbeni“ kolonat v Dalmaciji, ki je mnogo bolj razširjen kakor „fideikomisni“ kolonat, je ostal s to odredbo popolnoma nedotaknjen. Ta določba

⁸ Segregacija = odveza kmetov od grajščin.

ni bila torej nič drugega, kakor pesek v oči kolonskim masam, ali k večjem še agitacijsko sredstvo proti zasedbi slovenskih in hrvaških dežel.

Toda ta sleparija pa se ne pokaže nikjer v tako jarki luči, kakor pri postopanju z veleposestvom v prejšnjih avstro-ogrskih deželah. Mi smo že zgoraj opozorili na to, da govori § 9. kratkoma o „razlastitvi“ in o „dajanju“ zemlje, ne da bi ta dva izraza bližje označil. To besedilo odredbe se je dalo razumeti, da bodo veleposestnikom odvzeta ogromna zemljišča, toda v čigavo **last** prehajajo ta zemljišča in kdo bo z njimi razpolagal, to seveda ni bilo v odredbi povedano. V § 14. je sicer bilo določeno, da bo, „dokler se ne bo izvršila definitivna razdelitev“ v smislu § 9.; država v § 10. označena veleposestva razdelila v večjih ali manjših kosih ubožnim kmetom, toda kako? Samo v najem in to je naravno, zakaj po tej odredbi veleposestniška zemljišča niso prešla v **last** države ali ubožnih kmetov. Država — po meščanski ideologiji — pa nima nobene pravice deliti „tuje“ zemlje ubožnim kmetom in jim jo dodeliti v njihovo **lastništvo**. Narobe: tu nastopa država kot oskrbnik in varuh zemljiških magnatov. Ona si je dala prenesti nase — in to se v poznejših naredbah čisto jasno pokaže — izključno pravico dajanja zemlje v najem, da bi na ta način lažje držala revoltirajočo kmečko maso v šahu, dokler jo lahko s svojo diktaturo vpogne pod svojo oblast in spravi na varno lastnino veleposestnikov. Veliki zaščitnik zemljiških magnatov si tudi takoj skuje kazenski paragraf (23.), s katerim lahko pritisne na lačnega kmeta za slučaj, ako bi se le-ta ne pokazal dovolj vpolgljivega in pokornega. On ga v tem primeru izključuje od dodelitve.

Namen pa je jasen tudi že iz zadnjega odstavka § 10., kjer se govori o tem, da se „morajo ta veleposestva začasno razdeliti po vrsti, od največjega k najmanjšemu. Zakaj začasno, če se misli resno z razdelitvijo? In zakaj ravno ta matematična vrsta razdelitev? Vsa ta določila so bila samo radi tega napravljena, da se pridobi na času, da se s časom prepreči resnična razdelitev.

Toda meščanska lokavost gre še mnogo dalje. Ni bilo dovolj, da je bila ta odredba sploh samo kot manever projektirana, temveč oni so se zavarovali tudi za slučaj, če bi njihova država ne mogla premagati lačnega kmeta in če bi oni doživeli tudi velik poraz. Tudi v slučaju, da bi bili tisoči hektarjev njihove zemlje razdeljeni, so hoteli pridržati si vsaj 20 do 50 krat toliko zemlje, kakor bi je posedoval povprečno jugoslovanski kmet. Oni si niso pridržali nič manj kakor 100 do 500 oralov zemlje (§ 10.) in to, kakor sledi iz poznejših določil, na ta način, da je bilo oglašanih v Sloveniji 100 oralov, na Hrvaškem 200 do 300 oralov in v Vojvodini 500 oralov kot nedotakljivih.

Značilno pa je za to meščansko reformo tudi to, da ni bila odškodnina za razlaščena zemljišča v nobeni smeri določena, tudi ne načelno. Le-ta naj bi bila določena „pozneje“ s posebnim zakonom. Toda mi vemo prav dobro, da se zemljiški magnatje nikjer na svetu še niso zadovoljili samo z lepimi obljubami, če je šlo za resnično razlastitev njihove zemlje. To bi se ne bilo zgodilo tudi tu, ako ne bi bila agrarna gospoda poznala kazalcev na svoji uri. V obratnem slučaju bi si bila zagotovila vsaj gotovo spodnjo mejo višine odškodnine. Toda čemu vse to, dokler imajo državo v svojih rokah?

Zanimiva v tej odredbi pa so tudi določila o gozdovih. Kakor iz vseh drugih §§ viri tudi iz tega člena *mala fides* (slaba vera). Besedilo je na prvi pogled čisto komunistično. „Vsi večji kompleksi preidejo v svojino (ne last!) države“. Odredba tudi povrne ljudstvu pravico na pašo in drvarenje v gozdovih. Zemljiški magnatje so imeli tu slabo vest. Oni so vedeli prav dobro, da smatra vsaj ljudstvo na Balkanu gozdove kot „ljudsko last“, „ljudske gozdove“ in da še ni pozabilo, da mu so bili gozdovi prav na lopovski način odvzeti. Toda kaj pa pomeni „večji kompleksi“? Ta paragraf se da vsaj tako raztezati, da ne bo noben somišljenik strank, ki so na krmilu, prav nič od svoje gozdne posesti izgubil. In potem: čemu naj bi se pravice kmetov na pašo in drvarenje za domačo potrebo še le pozneje „zakonito“ določevale. O, pač samo zato, ker so gospodje upali, da jih bodo v ugodnejšem momentu lahko popolnoma prezrli!

Ta lepa revolucionarna določila niso zadela, kajpada, niti enega samega drevesa v Jugoslaviji. Noben gozdni kompleks se ni razlastil in poddržavil, izvzemši one, ki so pripadali že prej državi in habsburški dinastiji.

No, to ni ravno prvokrat, da je meščanski razred jugoslovanskega kmeta ogoljufal za njegovo zemljo. Meščanstvo ga je bilo tudi ogoljufalo, ko je bilo prišlo prvokrat (v Avstro-Ogrski) na površje. Po revoluciji leta 1848 ga je bila buržuazija sicer osvobodila tlačanstva, toda pri zemljiški odvezi (segregacijah), ki je sledila, je bil pošteno opeharjen. Po zakonih, ki so urejevali tedanjo agrarno reformo (v Sloveniji, Dalmaciji, na Hrvaškem in Vojvodini) bi bili morali dobiti poleg zemljišč, ki so jih obdelovali, in pašnikov, tudi gozdove za domačo rabo. Toda te segregacije so bile potem tako izvršene, da niso občine niti od daleč dobile tiste vrednosti, ki jim je po zakonu pripadala. Grajščaki in nova buržuazija, ki so bili obdržali vzajemno državo in sodnije v svojih rokah, so neprosvečenega kmeta tako oslepili, da je dobil samo tiste površine, ki jih grajščine sploh niso izkoriščale, ali pa sploh najslabše v gozdnih revirjih. To so bili čisto gozdovi samo po imenu in pašniki le puste govalve. Često pa so bile občine osleparjene tudi za cele parcele, ki so jim jih bila sodišča sicer dodelila, toda katerih jim potem podkupljeni geometri niso dodelili⁹

Tudi segregacije bi se bile morale po tej odredbi „na zahtevo“ oškodovancev revidirati. Ta zahteva je bila v revolucionarnih letih posebno pereča na Hrvaškem, kjer je kmet menda v tem pogledu največ trpel. Toda kako bi mogle kmečke mase danes še pričakovati, da jim bo jugoslovanska buržuazija tudi resnično revidirala segregacije? Ona veleposestva, na katerih škodo bi se morale segregacije revidirati, so ali že prešla v roke domače buržuazije, ali pa so tuji zemljiški magnatje to domačo buržuazijo tako gospodarsko na svojih posestvih zainteresirali, da bi meščanska vlada morala nastopati proti interesom svojega lastnega razreda. Tega pa ona ne sme napraviti, zakaj taka vlada bi kaj hitro dogospodarila!

Po teh splošnih opombah bomo zasledovali, kako je meščanstvo to agrarno reformo stopnjema, z opadanjem revolucionarne nevarnosti in z uničevanjem delavskega gibanja, reducirala ter jo končno tudi popolnoma likvidirala. To je zelo poučen vzgled in vreden, da si ga tu bližje ogledamo.

⁹ Glej: Dragan Turk, agronom: Revizija segregacija. Štamparija A. Rott. Osijek.

Radio — kulturni problem.

Izza leta 1450, ko je Guttenberg iznašel tiskarski stroj, ne zaznamujemo važnejše iznajdbe kakor je ona radio-telefonija v sedanjem stoletju. Ta iznajdba je predvsem zato tako velikanskega pomena, ker se ona ne omejuje le na gospodarsko revolucijo, le na pospešitev in poenostavljenje gospodarskih problemov, temveč ker bo ta iznajdba zrevolucionirala ves kulturni proces in to od analfabetizma do zadnje etape znanstvenega pronikavanja. Ta iznajdba ima nadalje v sebi najbolj demokratično svojstvo, da bo koristila *vsem* brez razlike. Radio-telefonija bo v doglednem času javna govorilnica, javna učilnica, javno zabavišče, javna posredovalnica med svetovi, med narodi. Obenem je ta iznajdba tudi največjega socialnega pomena, ker bo, po mojem mnenju, ona dala zatiranim ljudskim plastem tisti mozeg, ki jih bo usposobil potom najširše izobrazbe k zavestnejšemu in sistematičnejšemu boju proti socialnim krivicam, ki so danes največje zlo pravemu družabnemu napredku. —

Tiskarski stroj je bil fundament klasicizmu in prosvitljenju celih plastij kulturnejših narodov, ne da bi mogel objeti celoto narodov. Tiskani nauki, natisnjena poezija, tiskano znanstvo je doseglo le privilegirane posameznike, ki so bili tako učeni, da so s pomočjo materialnih sredstev ali krajevnih in drugih razmer, bili deležni blagoslova književnih proizvodov in znanstvenih institucij. Kar ni uspelo tiskarskemu stroju, to je, da bi neomejeno in brezpogojno *vsakemu* služil za izobrazbo; koristi so bile le delne, učinki samo pogojni. Tiskarski stroj je bil nadalje fundament industrializaciji, akotudi le posredni, a vendar tako trden temelj, da bi brez njega tičali še danes globoko v manufakturalizmu. Spominjati se moramo samo na silni razvoj v znanstvu, takoj po izumitvi tiskarskega stroja: pričetek raziskovanja narave potom matematike; 1470—75 se je že ustanovila prva tiskarna za izdajo matematičnih knjig; pričetek sistematičnega raziskovanja mehanike in astronomije; 1525 je izšla v Nürnbergu prva knjiga o opisni geometriji itd. Brez tiskarskega stroja si ne moremo predstavljati tako poglobljenega studija mehanike in tehnologije, da bi mogla tehnika v 18. in 19. stoletju tako preobrniti ves gospodarski razvoj, kakor je to storila z izumom parnega stroja, dinamo principom itd. A tudi vse te gospodarske pridobitve, katere moramo velikim delom prištevati v zaslugo tiskarskemu stroju, niso tako revolucionarno silne — akoravno velikanskega pomena za ves človeški razvoj — kakor obeta to postati radio-telefonija.

Ona je že v zunanjem bistvu čisto demokratičnega značaja: ne potrebuje nobenih železnih in drugih materialnih potov ali spon. Svobodno se poslužuje zračnega etra in svobodno stoji *vsakemu* na razpolago. Radiotelefonija ne pozna nobenih ovir, ne pozna nobenega predpisanega pota in se ponuja vsakomur, kdor se je le hoče poslužiti. Res je, da poskušajo nerodni zakonokovači in državni uravniki dovoliti uporabo le onim, ki morejo plačati gotove državne takse, in hočejo omejiti uporabo na gotove kroge in kraje. A uverjen sem, da bodo te omejitve postale popolnoma brezmiselne, kakor hitro se bodo sprejemni aparati poenostavili odtodno kakor hitro bodo v vseh večjih mestih postavljene primerne oddajne postaje.

Radiotelefonija je danes še v poskusnem stadiju, v dobi najelementarnejšega razvoja; zato tudi še ne moremo jasno pregledati vsega bodočega delokroga in še ne moremo prorokovati, v koliko bo ona naše današnje družabne ustanove preobrnila. Vidimo pa že danes, da se javlja na isti način, kakor nekdanj časniki, ko je pričelo s svojo kulturno misijo. Predno so našli časniki (revije, brošure, knjige) svojo pot v najoddaljenejšo hišo, so bili nosilci izobrazbe in kulture le izbrani krogi meščanstva in svetovni dogodki so našli le majhen krog interesentov.

Sele s pomočjo časopisja so se zainteresirali najširši krogi za vse družabne in svetovne dogodke in šele s pomočjo časopisja se je tudi dvignil splošni kulturni nivo poedinih narodov, akotudi je bila ta časopisna vzgoja bolj površnega značaja.

Nesporno pa je, da je časnikarstvo precej nervozna institucija, skozi in skozi neekonomično seznanjanje publike z javnimi dogodki in vezano na veliko potratu časa. Ako pomislimo, v koliko milijonih izvodih se tiska ena in ista novica v neštevilnih časopisih, v neštevilnih krajih, koliko strojev in rok se giblje le z delom prepisavanja v svrhu, da posameznik *prečita* to novico in potem vrže proč napisani papir, kolike množine papirja se tem potom brezplodno uničujejo — potem mora vsakdo priznati, da je ta potrata papirja, dela in časa nevredna našega današnjega kulturnega razmaha. Tu se odpira prva, enostavna odpomoč temu uničevanju blagovnih vrednot potom radiotelefonijske. Nekoliko velikih svetovnih oddajnih postaj, ki bodo med seboj harmonično zvezane, bodo vsemu svetu posredovale vse dogodke *takoj in brez tiska*, torej z najracionalnejšo izrabo časa in mehničnega dela. To je pa princip moderne tehnike in zato je naravno, da se mora radiotelefonijska v najkrajšem času polastiti tega delokroga, kljub vsem oviram, kljub vsem nasprotnim stremljenjem. Brezdvomno je, da bo radiotelefonijska bila hud boj s časnikarstvom, kakor je nekđaj bilo manuлно delo boje s prvimi stroji; ravnotako brezdvomno pa je tudi, da se mora končati ta boj v prilog radiotelefonijski, ker govori iznajdba s pretehtnimi argumenti, to je racionalnost in ekonomija dela.

Predvsem ima pa radiotelefonijska eno veliko prednost pred časniki, to je: da nam podaja dogodke in zaznave v živi besedi in da odpadejo pri nji vse omejitve, ki so vezane s tiskom. Radiotelefonijska nam ne nudi samo prozaične novice in točne opise, nego podaja kulturne produkte v vsaki obliki in *originalno*. Kako mnogostranska je radiotelefonijska v pogledu ljudske izobrazbe, ne morem bolje pokazati, kakor ako navedem en sam program n. pr. Berlinske oddajne postaje (val 505 m) ponedeljek 6. aprila 1925:

ob 10. uri dop.:	poročilo tržnih cen
10:15 "	prvo poročilo dnevnih novic, vremenska poročila
od 11—12:50	koncerti za poizkušnjo in industrijo
ob 12:45 pop.:	kratko poročilo berlinske predborze
22:55	časovni znak
1:05	drugo poročilo dnevnih novic, vremenska poročila
2:15	poročilo berlinske borze
8:10	poročila poljedelske borze in časovni znak
4:30—6	različni koncerti
5:20	posveti za gospodinjstvo
6	posveti za gospodarstvo
6:40—7:30 pop.	Predavanja Hans-Bredove šole in sicer: Ing. J. Boch Der kritische Ingenieur, ¹ francoski jezik, Avintrager: Auswanderung und Innensiedlung, ² Dr. Stein: Ruska narodna pesem.
8:30	Koncert
10:30	igra na šahu.

Nesporno je, da ne morem biti deležen tako širokega kulturnega programa, ako prečitam vse časopise enega gotovega kraja, ne oziraje se na okolnost, da mi podaja radiotelefonijska točne in pravočasne podatke.

Časnikarski prenos dnevnih dogodkov, prenašanje koncertov in zabav, prenos parlamentarnih in agitačnih govorov itd. po radiotelefonijski pa še ne predstavljajo glavnih nalog te iznajdbe. Najvažnejša naloga radiotelefonijske leži po mojem mnenju

¹ Kritični inženjer. — ² Izseljavanje in notranje naseljevanje.

na vzgojnem polju. Že danes imamo po različnih velikih mestih radiotelefonična ljudsko-visokošolska predavanja (n. pr. Bredow šola v Berlinu) popolnoma sistematično urejena in z najširjim okvirom. Ravnokar se ustanavlja tudi na Dunaju radiotelefonična ljudska visoka šola, katera ne bo torej vezana na kraj (Dunaj), nego bo širila svoj delokrog na celo Avstrijo, do zadnje zakotne vasi. Na tem polju moramo iskati velikanski pomen radiotelefoniije, v tem delokrogu leži glavni kulturni razmah te iznajdbe. Zato prištevam tudi iznajdbo radiotelefoniije največjemu kulturnemu procesu zadnjih stoletij.

Vsako kulturno ali politično gibanje ima vedno in povsod kot glavnega nasprotnika okolnost, da masa naroda ni dovzetna za gotove vzgojne linije, za gotovo principiarno razumevanje enega ali drugega problema, katerega hočemo spraviti v akcijo. Ta ovira je naravna, je logična posledica nemožnosti v pravem času in v pravi obliki dati ljudstvu vzgojne temelje na način, da so vsakemu pristopni in vsakemu razumljivi. Radiotelefoniija more premagati vse te ovire; en mali sprejemni aparat bo zmogla vsaka najmanjša vasica, vsaka zakotna enorazrednica, vsaka podeželska gostilna. Šele tedaj, ko bo radiotelefoniija segla v najbolj oddaljeno vas, se bodo spremenile naše šole v prave ljudske učilnice in bo nastopala prava doba prosvitljenja, ker bo prosvitljenje seglo v ljudsko maso in ne le na privilegirane kroge manjšinskega meščanstva.

Ta kulturna misija iznajdbe kvalificira radiotelefoniijo kot najglobokejšo revolucionarno silo vseh vekov. Na sebi so kulturni problemi vedno in vsi revolucionarni — vprašanje je samo, kako daleč sega revolucionarna sila gotovega kulturnega razmaha in po tej obsežnosti, kakšne posledice povzročuje ta sila na ves družabni red. Izum tiskarskega stroja in poznejši razmah tiska je zrevolucioniral tedanji fevdalni in absolutistični družabni red in ustvaril meščanstvo in buržuazijo; ni pa osamosvojil in prosvetlil širokih ljudskih mas. Radiotelefoniija bo pa zrevolucionirala vse ljudstvo, vse delavske in kmečke mase, z najširšo izobrazbo usposobila te mase do samobitne eksistence in lastnega kulturnega in političnega življenja in jih s tem pripeljala do edinega pravega človeškega cilja — do *suverenosti mase, do suverenosti narodov*. V tem leži težišče kulturnega problema, katerega ustvarja iznajdba radiotelefoniije. —

PREGLED.

Politika.

Jugoslavija.

Mi smo v tretji številki „Zapiskov“, ki je bila, žal, zaplenjena, pokazali opravičenost domnevanja, da se je Stjepan Radič, nahajajoč se v zagati, sam izdal režimski policiji in pobegnil z bojnega polja, zakaj čisto naravno je, da ne bo revolucionarni politični voditelj v takih trenutkih čakal na režimsko policijo doma, v svojem lastnem stanovanju. Tudi Lenin ni pričakoval Kerenskijevih policajev v Petrogradu, temveč se je bil umaknil

na Finsko, odkoder je vodil rusko delavsko gibanje do predvečera revolucije. Še manj pa je verjetno, da se tak politik skriva več tednov po Hrvaškem in da ga po tolikih tednih zasačijo doma na tak idiličen način. Radič in njegova gospoda sta se torej prej pripravila na izpremembo kurza svoje politike; aretacije in zapori so samo operetna uvertura k veliki tragediji hrvaškega kmečkega gibanja.

Toda gotovo pa ni nikdo v državi pričakoval tako brutalno hitrega preobrata v politiki hrvaške buržuazije, ki se je polastila HRSS. Ta preobrat je bil tako bliskovit, da je vsem za-

stala sapa in da smo vsi zijali z odprtimi usti in očmi.

Ali je ta preobrat sicer dialektično utemeljen? O, gotovo. Na eni strani se v zadnjem času trustiziranje jugoslov. bančnega in industrijskega kapitala zelo živahno razvija in s tem se gospodarski interesi hrvaške in srbske buržuazije hitro prepletajo in ustvarjajo narodno (reci: državno in gospodarsko) enotnost, za hrvaško buržuazijo nujno potrebo. Na drugi strani peha finančna politika (deflacija) široke delavske, kmečke in uradniške mase v vedno težji položaj, ki ustvarja vedno večjo nevarnost za meščanstvo. Poleg vsega tega je hrvaška buržuazija morala končno uvideti, da pomenita republikanstvo in hrvaška samostojnost za hrvaškega kmeta v prvi vrsti rešitev agrarnega vprašanja. Pot, ki jo je hodil Radič, je vodila v revolucijo; Radič in njegova gospoda pa sta dobro čutila, da bi igrala v taki revoluciji samo vlogo Kerenskega in ruske buržuazije. V momentu, ko je PPjev režim postavil hrvaško radičevsko gospodo pred ali — ali, t. j. pred državljansko vojno ali kapitulacijo, je morala ta gospoda kapitulirati in sicer na vsej črti, ker samo tako je mogla zavarovati svoje razredne interese.

Ker so izjave Radičevih poslancev v parlamentu dne 26. in 27. marca t. l., s katerimi je HRSS kapitulirala pred srbsko buržuazijo, zgodovinskega pomena, jih objavljamo tu dobesedno. Siški advokat dr. Šuperina je izjavil:

Danes se toliko govori o Stjepanu Radiču. Pri tem je treba upoštevati dve okolnosti: Njegovo osebo s pravnega stališča kot predsednika seljačke stranke in našo stvar, to je zadevo ostalih poslancev HRSS. Za vse čine, zaradi katerih je sedaj Radič v kazenski preiskavi, se bo zagovarjal sam. Kar se tiče njegovega potovanja v Moskvo, moram reči, da je škoda, ker ga ni tu, sicer bi se zagovarjal sam.

Gospod minister za notranje zadeve je razlagal, da je Kmetiska internacionala v Moskvi organ komunistične

internacionale. Čitali smo v listih, da je naša seljačka stranka stopila v kmetško internacionalo. Več mi nismo vedeli. Stvar upravnih oblastev je bila, da bi to prepovedale. Vseeno je, ali je vlada gosp. Pašiča ali gosp. Davidoviča. Mi se uklanjamo vsaki vladi, ki stoji na čelu naše države. To je načelo. Kar se tiče morebitne izpremembe nekaterih členov ustave, ni to nobena protidržavnost in ne pomenja, da smo proti tej državi. Mi nismo člani kmetške internacionala in tudi nismo bili z njo v nobeni komunistični zvezi, kakor nismo želeli in nočemo biti. Očita se nam, da je pristojni forum, HRSS takozvano narodno zastopstvo odobrilo pristop h Kominterni. To narodno zastopstvo obstoja iz predsedništva, iz glavnega odbora in občnega zbora. O pristopu naše stranke h kmečki internacionali ni naš glavni odbor nikdar razpravljajal. O čemer je razmišljalo zastopstvo, ni merodajno. Ustava predvideva, da poslanci ne potrebujejo navodil svojih volilcev. Mi smo novi poslanci in ne moremo odgovarjati za stališče prejšnje delegacije. Prišli smo semkaj in želimo tu ostati kot polnovredni člani skupne zbornice države Srbov, Hrvatov in Slovencev. Imputira se nam, da smo nekaki komunisti. Javno izjavljam danes, da nismo komunisti.

Na Hrvaškem ni komunizma. Prvo temeljno načelo HRSS je vera v Boga. Komunisti tega ne pravijo. Oni rušijo cerkve, to se na Hrvaškem ne bo nikdar zgodilo. Drugo naše načelo je zakonitost. Mi smo proti sili in vemo dobro, da mali narodi sploh ne morejo uprizoriti revolucije. Vsaka revolucija bi končala s propadanjem našega naroda. Zato smo učili naš narod, naj spoštuje zakone. Govornik je razlagal, kako je prišlo na Hrvatskem do republikanstva, in nadaljeval: Po svetovni vojni se je v novi državi začel razširjevati republikanizem. Naš narod je z lastnimi očmi videl, kako so padli cesarji v Rusiji, Nemčiji in Avstriji. Pri nas so ljudje mislili, če je drugod republika, zakaj bi je ne uvedli tudi mi.

Pokazal pa je čas, da za republikanizem in republikansko obliko vladavine ni prostora v naši državi. Prepričali smo se, da bi to bila huda žalitev čuta srbskega naroda, in zato smo brez pomislekov sprejeli sedanjo obliko vladavine in ostanemo pri njej. Na Hrvatskem se ne preganjajo navadni zločinci, ampak politični hudodelci.

Tretje naše načelo je ustavnost. Komunisti ne poznajo ustavnosti, ker vidijo moč v diktaturi manjšine. Četrta točka programa HRSS je takozv. seljačka državna sloga. Dr. Šuperina razlaga, kako je prišla njegova stranka do nje po 20 letih hudega boja v Avstro-Ogrski.

Srbi, Hrvati in Slovenci so en narod. Ako naglašamo posebni hrvatski narod, ni to naša krivda. Mnogo jih je krivih na tem tu v Beogradu, krive so mnoge vlade, mnogi državniki in mnogo politikov. Srečni bi bili, ako tega ne bi bilo v bodoče. Javno izjavljamo, da smo prepričani in verujemo, da so Srbi, Hrvati in Slovenci en narod. Peta točka naše stranke je slovansko bratstvo. Vsi južni Slovani so narodna in gospodarska enota. Šesta naša točka je kmetijska sloga, ki pa ne pomenja razredne borbe. Zahtevate od nas, da se odrečemo Radiču.

Mislím, da Radič nikakor ni tako velik činitelj v naši državi. Tudi ne v naši stranki. Zahtevate, da ga sedaj desavuiramo. Ne vem, kaj bi imeli od tega. Radič sedi sedaj v zaporu. Ako bo obsojen, potem bomo pač ostali brez Radiča. (Ta ciničen izrek je izzval v parlamentu mučen utis in ironične klice.)

Kar se tiče trditve, da so komunisti glasovali za nas, moram reči, da ste pisali vi v svojih listih, da smo komunisti. To so verovali tudi komunisti in so zato glasovali za nas. Zahtevate od nas, naj se izjasnimo o republiki in o vojski. Prisegli smo na ustavo, ko smo prišli v narodno skupščino in zato nam je ustava ravno tako sveta kot vera. Zato ne vem, kaj naj bi vam rekel o vojski in o republiki. Rečem

vam, je zaključil dr. Šuperina, da nismo komunisti.

(Citirano po „Jutru“ z dne 27. marca, št. 74.)

In Pavle Radič je izjavil:

V zaključku hočem resumirati. Izjavljam kot predsednik Hrvatskega seljačkega kluba, kot zastopnik Stjepana Radiča in v svojem imenu, v imenu stranke, v imenu strankinega vodstva, v imenu samega Radiča, za kar sem pooblaščen: Priznavamo celokupno politično stanje, kakor je ustvarjeno danes in kakor je ustvarjeno z vidovdanske ustavo, z dinastijo Karadžordževićev na čelu. (Ploskanje in odobravanje med Pribičevci, radikali in Radičevci.) Vodimo račun o izvajanju pozitivne politike v smislu jasno izražene volje hrvatskega naroda, kakor je bila izražena trikrat zaporedoma na izvršenih volitvah glede na politično udejstvovanje in na celokupno politično ureditev kakor je danes. Taka ureditev, katere sicer po svoji vesti in volji ne moremo odobriti, naj bi bila predmet revizije ustave, oziroma predmet narodnega sporazuma med Slovenci, Hrvati in Srbi. Nikdar se nismo borili proti naši državi in proti njenim interesom. Toda vsled omenjenih dejstev, ki smo jih naglasili, je med ljudstvom nastal odpor, katerega so površno smatrali kot odpor proti državi, dasiravno je bil spontan in ni bil od nikogar organiziran. Tako stanje, posebno če bi se nadaljevalo in poostriilo, zlasti kakor je bilo za časa volitev in pred volitvami ter traja še po volitvah, bi moglo postati usodno za celokupno našo bodočnost. Radi te naše bodočnosti, radi neizpremenjene volje za sporazum s srbskim narodom, bomo storili vse, da hrvatski narod namesto tega pride do sodelovanja za državno konsolidacijo in to mora biti na temelju dejanske in stvarne ravnopravnosti, ki bi jo dosegli s pravno dosedanje politike z drugo politiko od nasprotne strani, in sicer z izvedbo narodnega sporazuma.

Kot dvajsetletna politična organizacija imamo dovolj politične skušnje

in dovolj avtoritete, da damo za izpe-
ljava narodnega sporazuma popolni
pristanek svojih pristašev in volivcev
na vsak program, ki v resnici in vidno
kaže tako zakonitost in ustavnost in
spoštovanje narodove volje.

Ne bojimo se očitka, da smo ka-
pitulirali. Sicer pa rajši storimo to,
četudi izgleda, da smo pred svojimi
brati popustili. Popustili smo bratu
srbskemu, srbskemu narodu in naši
skupni bodočnosti. (Burno odobravan-
je med Radičevci, radikali in Pri-
bičevci ter na levici.) Raje imajo
tako, kakor da se zopet povrnejo raz-
mere, ali da se pokaže možnost, da
bi se mogle povrniti take razmere, v
katerih nas je držala strahovita tuja
sila, ki so jo z največjim naporom
zlomile vse združene velike zapadne
demokracije in katerih zmaga, če ne
bi bilo mogočnega in veličastnega na-
pora Srbije in mučeništva kmetijskega
srbskega naroda, ne bi bila končala
s tako popolnim zedinjenjem in osvo-
bojenjem hrvatskega naroda. (Odobra-
vanje med radikali, pribičevci, radi-
čevci in na levici.)

Zato skupnost naših drž. mej sma-
tram za naš hrvatski narod mejo, v
katerih hrvatski narod brani in varuje
svojo eksistenco. Po svojem programu
in po svojem razumevanju jo bomo
branili do konca. (Odobrovanje.) Kar
se tiče kmetijske internacionale v Mo-
skvi vsa poročila zunanjih nepristran-
skih angleških in francoskih krogov
potrjujejo naše stališče, da kmetijska
internacionala nima nič skupnega s ko-
munistično. Gotovo pa ni njen organ.
Brez ozira na to, pa tudi na to, da
HRSS ni vstopila učinkovito v kmetijsko
internacionalo, izjavljam, da nismo
imeli in da nimamo napram njej no-
benih obveznosti in odnošajev, kar bo
glavni odbor potrdil v imenu celokupne
stranke. (Ploskanje in odobravanje
med Radičevci.)

Narodno zastopstvo je 3. avgusta
1924 sprejelo na znanje poročilo pred-
sednika, da je HRSS mogoče vstopiti
v kmetijsko internacionalo, pa pogojno,
da popolnoma obdrži svoj program,

svojo taktiko in to posebno kot zveza
hrvatskega naroda z narodom Rusije.
Ker je kmetijska internacionala dejansko
nadaljevanje vsruske kmetijske zveze,
osnovane leta 1889, ki je imela 1904
trideset milijonov članov, je bil ta sklep
sprejet v znak posebnega zaupanja
predsedniku.

Po našem programu preneha dol-
žnost obrambe domovine s smrtjo in
radi tega smatramo in želimo, da se
z ustavo določi, koliko časa je treba
služiti, da se zmanjša, če mogoče,
stoječa vojska, da se poleg vojaške
dolžnosti, uvede dolžnost koristnega
javnega dela in vse to radi olajšanja
davčnih bremen in stroškov proračuna
za koristna izboljšanja prosvete in na-
rodnega gospodarstva. (Odobrovanje
med Prebičevci.)

Dalo bi se marsikaj reči, gospodje,
pa ne bom nadaljeval radi kratkega
časa, ker je še več drugih govornikov.
Omeniti hočem še to-le: Če bi bili
prepričani komunisti, kakor se nam
neprestano s slabim namenom imputira
(Radikal Simonovič: „To ni res, da
se Vam podtika!“), bodite priprani,
da bi mi to tudi odkrito priznali.
Mogli ste se prepričati, ko je šlo za
vstop v vlado in za portfelje, da nismo
za tem hrepeneli. Vedno smo vodili
idejno borbo in jo vodimo še danes.
A podtikanja komunizma ne moremo
sprejeti, ampak ga odbijamo in ne bom
rekel ostrejšje besede, toda to je pre-
več. V svoji duši sem prepričan, da
tudi vi, ki nam to očitajte, tega v svoji
duši ne verujete. Vsak ve, kaj dela,
in ne bi smel odgovornosti s sebe
valiti na druge. Dovolj jasno sem rekel,
kaj smo in kaj smatramo za potrebno
v interesu politike, ki smo jo zastopali
v interesu hrvatskega naroda in
vemo zelo dobro, da smo se v tem
smislu v bloku dogovorili in da je tudi
slovenski narod istega prepričanja. Zato
ni z naše strani prav nobene zapreke.
Zato je sedaj samo vaša stvar, go-
spodje iz večine, da poveste ali ste
še dalje za politiko sile in krepke roke
ali pa uvidevate, da je potrebna po-
litika na temelju narodnega sporazuma

in enakopravnosti. Z ozirom na to bom sodil vaše zadržanje v tej stvari, ki se danes rešuje. Tudi vi morete odločiti tako, kakor je to po vašem mišljenju v interesu države. Kakor bo padla vaša odločitev, tako vas bo sodila naša javnost in zgodovina.“

(Citirano po „Slovenca“ z dne 28. marca, štev. 70.) A.

Italija.

Veliki kovinarski štrajk pod fašističnim režimom. „Vrzite razredni boj skozi vrata ven, povrne se skozi — okno.“ Ta parafraza znanega pregovora se je pred kratkim v Italiji pokazala kot resnična. Stotisoči kovinarjev so namreč tu stopili v štrajk.

Prvič po prihodu fašistov na vlado se je razvilo tako gibanje mas. Pa tudi sicer še nismo videli v Italiji take bojne volje in tako enodušnega in spontanega gibanja. Za to sta dva vzroka: strašno naraščanje draginje in pa dolgo trajajoči fašistovski režim zatiranja delavstva.

Razvoj štrajka, ki je bil začet v Bresciji od strani *fašističnih* strokovnikov, je bil od prvih dni tako presenetljiv in je pokazal pri delavcih tako bojno sposobnost, da so bili fašisti in Mussolinijeva vlada prisiljeni gibanje razbiti, predno se je moglo razširiti po celi Italiji in razprostrti na vse kategorije delavcev. V tem so bili seveda podpirani od *reformističnih* voditeljev, ki so izjavili, da so „povsem zadovoljni“ z disciplino delavstva in presenetljivo zmago delavskih strokovnih organizacij nad fašističnimi.

Kakšen je bil potek dogodkov?

Štrajk je izbruhnil sredi marca v Bresciji. Tam so fašistični voditelji pred tremi meseci podpisali pogodbo s podjetniki, ki daje draginjsko doklado 2 liri na dan. Toda pogodba ni, zavestno ali nezavestno, utrdila nobenega *mezdnega minimuma*. Podjetniki niso odlašali, da se na enostaven način osvobode obljubljenih draginjskih dokladov, ki je v tem že postala nezadostna vsled naraščanja draginje. Kratkotrajno so odpustili stotine delavcev, da jih nato

spet sprejmejo proti gladnim mezdam. Proti temu postopanju so se začeli delavci odločno upirati.

Na ta način osmešeni in od delavcev proklinjani fašistični voditelji so morali, da ne izgube še one male črede pristašev, hočeš-nočeš intervenirati. Poizkusili so zopet uveljaviti v praksi svoje principe o sodelovanju kapitala in dela. Podjetniki pa so imeli gluha ušesa, kajti šlo je za njihov profit. Nato so fašisti — v smislu demagoškega trika — priredili štrajk. Oni, ki so se posluževali sile pri lomljenju štrajkov, so silili sedaj delavce drugih organizacij in nastavljenec v stavko. Dali so podjetnikom ultimatum, grozili z represalijami in izjavljali, da „ni bila fašistovska revolucija napravljena zato, da bi industrialci bogateli.“

Podjetniki, ki so poznali številčno slabost fašističnih strokovnih organizacij, se niso dali prestrašiti. Ako bi morale fašistične strokovne organizacije same delati štrajk, bi spet enkrat videli vso njihova nemoč. Toda položaj kovinarjev v Italiji je neznosen. Plače kvalificiranih delavcev znašajo 18 do 23 lir dnevno, a lira je danes tako nizke vrednosti, da se lahko kupi komaj 14% tega, kar se je l. 1914 za isti denar dobilo. Tako delavske strokovne organizacije italijanskih kovinarjev („*Fiom*“) niso pri tem gibanju držale rok križem in so s svoje strani 13. marca izdale svojim članom geslo za štrajk. Nemudoma, kot en mož, so sledili stotisoči kovinarjev v Milanu, Turinu in Trstu geslu z navdušenjem, z bojno voljo.

Mussolini, Rossoni (voditelj fašističnih strokovnih organizacij) in njegov štab so se prestrašili videč razmah gibanja in podvzeli vse, da ga zlomijo.

Industrialci so se začeli pogajati s fašističnimi strokovnimi organizacijami, da jim odstopijo isto doklado, ki je ravno izzvala štrajk. Fašisti so izdali ukaz delavcem, naj se vrnejo na delo. *Toda velika masa kovinarjev je ostala na paroli delavskih strokovnih organizacij v stavki.* Jasno se je videlo, da

so delavci kljub terorju ostali zvesti svoji razredni organizaciji. V tem velikem boju italijanskega proletariata pod fašističnim režimom se je masa že v prvem momentu znašla spet *enotna v akciji*.

KSI je bila od prvega trenutka na svojem mestu O *manifestu*, ki ga je v začetku štrajka izdala, je definirala naloge svojih somišljenikov v štrajku in kritizirala nedelavnost in izdajstvo reformističnih voditeljev, ki so se postavljali po robu vsakemu odkritemu razmahu razrednega boja, da bi ne motili parlamentarnih manevrov svojih zaveznikov, to je meščanske opozicije.

Toda KS se ni omejila na razdeljevanje proglasov. Njeno praktično delovanje med štrajkujočimi je pokazalo njeno napredujočo politično in organizatorično zrelost in obenem njeno premoč nad drugimi takozvanimi proletarskim strankami. Na odredbo njene eksekutive je moralo določeno število njenih poslancev iti med štrajkujoče, da propagirajo in prosvečajo. Niti enega važnega obrata ni, ki ga ne bi eden izmed njenih poslancev obiskal, med tem ko delavci niso videli niti enega maksimalističnega niti unitaričnosocialističnega poslanca.

Ko se je štrajk tako razširil, da je v očeh vlade postal nevaren, je vlada dala aretirat lokalne voditelje delavskih strokovnih organizacij. Te so se obrnile na komuniste s prošnjo, da jim dajo svoj "ilegalni aparat" na razpolago za prenašanje direktiv, razširjenje letakov itd.

V tem štrajku se je posrečilo, potegniti vanj 90% delavcev. Med masami je vladalo tako bojno razpoloženje, kakršno je bilo dosedaj neznano. V masah se je čutila vroča želja po enotnosti, ki je v letih fašističnega režima še zrasla. Gotovo je, da bi ta štrajk postal lahko izhodišče gibanja kovinarjev cele Italije, ki bi potem potegnili za seboj tudi druge delavske kategorije. Toda reformistični voditelji niso hoteli mase potegniti v tak boj: oni bolj ljubijo staro metodo lokalnih

pogajanj in celo pogodbe v vsaki fabriki posebej. Iz tega razloga so voditelji "Fioma" *proti volji mas in akcijskega komiteja izdali 18. marca ukaz, da je štrajk končan in da gredo mase na delo z izjavo, da so zadovoljni s tem, da so pokazali fašistom, da so „mase na strani delavskih strokovnih organizacij.“*

Ker so zadovoljili svoj birokratski ponos, so poslali delavce v obrate nazaj, ne da bi zboljšali njih položaj. Rekli so jim, da „se bo agitacija nadaljevala“ in vzeli so dovoljenje, da sklepajo delavski odbori posamezne pogodbe s podjetniki.

V Lombardiji so delavci šli na delo z obupom v srcu. V Turinu je trajal štrajk dalj časa, najdalje pa v Trstu in Monfalcone.

Kakšni so nauki tega štrajka? Predvsem konstatiramo jasno dejstvo, da fašisti nimajo delavskih mas na svoji strani, da so proletarske razredne strokovne organizacije ostale zvesto orožje italijanskih delavcev, ki so spet spoznali, da sta enotnost in disciplina najvažnejša predpogoja zmage.

Na drugi strani se ni še nikoli pokazalo izdajstvo reformističnih voditeljev tako jasno, kot pri tem štrajku. Še nikoli niso tako jasno pokazali, kot sedaj s tem, da so štrajk predčasno završili, s kakim cinizmom znajo poslužiti se organizacij, na katerih vrhu stojijo, v svoje namene. Brezdvomno je to izdajstvo imelo velik vpliv na delavske mase Italije, ki so v zadnjem času sledili z občudovanja vredno energijo levičarski paroli, da stopajo v razredne strokovne organizacije. Sredstvo proti nastopu tega gibanja, ki najbrže nastopi, je najti le v ustvarjanju organov, ki so direktni izraz mase in ki imajo stik tako z maso kot tudi s strokovnimi organizacijami, da lahko birokratom preprečijo sklepanje proti volji mas. Ti organi so „*agitacijski odbori*“.

P.

Nemčija.

Predsedniške volitve v Nemčiji 29. marca.

Pri nemških predsedniških volitvah 29. marca smo imeli *sedem* kandidatov: tri kandidate črno-belo-rdečih (monarhistov), tri kandidate črno-rdečih-zlatih (republikancev s socialdemokrati) in komunisti. Črno-rdeči-zlati kandidatje Marx, Braun in Hellpach so zastopali tri stranke državnega praporja: Centrum, socialdemokratsko in demokratsko stranko, v kolikor je dovoljeno označevati centrum kot republikansko stranko, saj sedi skupaj z nemškimi nacionalci v monarhistični Luthrovi državni vladi.

Mnogo bolj komplicirano je medsebojno razmerje treh črno-belih-rdečih kandidatov. Za podporo Jarresove kandidature se je ustvaril blok, ki so mu pripadali nemški nacionalci, nemška ljudska stranka, veleagrarska deželna zveza, gospodarska stranka srednjega stanu, nacionalisti in takozvana nemško-socialna stranka. Jarresu so ostali zvesti vsi razen enega dela nacionalistov (fašistov), ki so pod vodstvom Hitlerja postavili generala Ludendorffa za kandidata. Vendar je Ludendorff doživel popoln poraz celo v Bavarski in je masa nacionalističnih volilcev glasovala za Jarresa. Za bavarskega ministrskega predsednika Helda so nastopile bavarska ljudska stranka, bavarska kmečka zveza in nemško-hanoveranska stranka, torej konservativne skupine, ki poudarjajo partikularizem posameznih dežel.

Gre nam zato, da na pravičen način primerjamo volilni rezultat z 29. marca z zadnjimi nemškimi državnozborskimi volitvami 7. decembra lanskega leta. Jarresov blok je 7. decembra skupaj z nacionalisti dobil 11,520.000 glasov. Sedaj je prejel Jarres 10,788.000 glasov in Ludendorff 211.000. To je skupaj enajst milijonov glasov. Jarresov blok je torej izgubil pol milijona glasov.

Heldove stranke so dobile 7. dec. 1,695.000, topot pa 1,002.000 glasov. Izguba znaša torej 700.000 glasov. Mnogi volilci teh strank so že pri prvih volitvah predsednika glasovali za Jarresa,

ker niso hoteli cepiti črno-belih-rdečih glasov. Ugotoviti moremo pa, da so črno-belo-rdeče stranke izgubile 1,200.000 glasov.

Kako pa je s *črno-rdeče-belimi* kandidati? Demokrat je topot dobil tristo tisoč glasov manj kot 7. decembra (od 1,918.000 na 1,582.000); centrum je nazadoval za približno stotisoč glasov (od 4,092.000 na 3,989.000). Socialdemokratje so skoro popolnoma obdržali prejšnje postojanke: 7. decembra so dobili 7,881.000 in topot 7,837.000, torej izgubili so le 44.000 glasov.

Komunistični kandidat končno je zgubil 800.000 glasov (od 2,708.000 na 1,886.000).

Za temi številkami se skriva to le politično gibanje: Zanimanje delavstva za te volitve je bilo razmeroma malo. Mnogo stotisoč proletarcev, ki so 7. decembra glasovali, je ostalo doma. Iz najrazličnejših delov Nemčije se enako poroča dejstvo, da so se delavci vzdržali volitev. Nihče ni resno trdil, da bi se teh 800.000 volilcev, ki topot niso glasovali za komunističnega kandidata, odvrnilo od komunistične stranke, toda ti delavci so rekli, saj komunistični kandidat Thälmann *nima izgleda na uspeh*, kajti v kapitalistični republiki ne bo nikoli prezident komunist. Temu nazadovanju je kriva indiferenca in ravnodušje med proletarskimi masami. Najmanjše nazadovanje glasov zaznamujejo v *Berlinu*, kar je ponovni dokaz, da je berlinska organizacija najbolj trdna organizacija KS.

Pa tudi socialnodemokratska stranka je pri teh volitvah izgubila stotisoče proletarskih glasov. Izgubo je izravnala s tem, da je polovila veliki del onih 1,200.000 glasov, ki so obrnili hrbet desničarskim strankam. Ta 1,200.000 volilcev in volilk se rekrutira največ iz tabora malih hranilcev, rentarjev in ostalih srednjih stanov, ki so zainteresirani na vprašanju povečanja vrednosti. Povečanje vrednosti onih vrednostnih papirjev in zadolžnic (državnih, občinskih posojil, hipotek itd.), ki so se v inflaciji spremenile v ničvredne kose papirja, je eno glavnih vprašanj nemške

politike. Nemški nacionalci so pri zadnjih volitvah v parlament milijone volilcev srednjih stanov ujeli na svoj trnek z obljubo, da bodo napravili povečanje vrednosti. Sedaj imamo nemškonacionalno vlado, toda povečanja vrednosti ni, ker velekapital sploh ne misli na to, da bi srednjim slojem dal kakšne bistvene koncesije. Jeza proti strankam desnice, ki so svojo besedo prelomili, je med malimi hranilci velika.

Socialdemokratje so zadnje mesece rafinirano agitirali med hranilci in rentarji in prigovarjali tem malomeščanom, da bo socialdemokracija pripesla povečanje vrednosti.

Komunisti so v tem zaostali za socialdemokrati, kajti oni ne dajejo malomeščanom obljub, katerih nevzdržnost je po sebi dana. Sedanje nemško gospodarstvo ni v stanju, da bi preneslo kakšno omembe vredno povečanje vrednosti in malomeščanski sloji, ki so odtekli od nemških nacionalcev, bodo v ravnofako kratkem času zapustili socialdemokracijo. Ne more pa biti govora o tem, da bi socialdemokracija pri teh volitvah kakorkoli zmanjšala vpliv komunistov na proletariat.

Ker pri prvih volitvah noben kandidat ni dobil absolutne večine, se vrše volitve še enkrat. Socialdemokracija se za druge volitve odpoveduje svojemu kandidatu na korist skupnega republikanskega kandidata — centrumovega (klerikalnega) kandidata Marxa. Kljub osmim milijonom volilcev je prepričana, da bo izgubila predsedstvo (dosedanji prezident Ebert je bil socialdemokrat) in svoje glasove prinaša centru, stranki, ki igra v Luthrovi vladi, v monarhističnem bloku parlamenta, glavno vlogo. Socialdemokracija ima sicer še vedno velike mase prebivalstva za seboj, nima pa nobene ofenzivne moči v sebi in kljub njenem dobro funkcionirajočem volilnem aparatu jo buržuazija temu primerno ocenja.

Volitve so bile tipične špisburgerske volitve in špisburgerske stranke so najbolj uspele. Razen komunistične agitacije se je volilni boj vrtil okrog lepega družinskega življenja Jarresa, njegove

pobožnosti in požrtvornosti za nemški narod, okrog dobrega Braunovega srca in okrog lepega govorniškega daru, ki ga ima Hellpach. Resnično razmerje moči posameznih razredov v teh špisburgerskih volitvah ni prišlo do izraza.

Komunistična stranka Nemčije je pri prvih in bo pokazala pri drugih volitvah indiferentnim masam nevarnost *diktature velekapitala*, pri čemer je postransko, ali da diktatorja centrum ali nemški nacionalci. Ona gre v volitve v znamenju demonstracije za rdečo republiko proti kapitalistični republiki ali kapitalistični monarhiji.

Po Inp.

Kulturni pregled.

Hlapec Jernej v italianskem jeziku.¹

Ivan Cankar je pesnik, ki pri nas še-le prihaja. In najbrže bo k nam prišel še-le tedaj, ko nam ga bodo odkrili drugi. Do danes lahko z mirno dušo trdimo, da je ostal pri nas — to je: v tisti naši šolani meščanski sredini, ki čita leposlovne knjige in ki si jih lahko kupi, ter med tako zvanimi „kulturnimi kritiki“ — tujec in popolnoma nerazumljen. In nič bolj naravnega kakor to: kako naj bi bila Cankarja razumela tako tipična malomeščanska sredina, kakor je bila pri nas?! Ivan Cankar je marksist in dialektik po svojem svetovnem naziranju in proletar po svojem rojstvu in svoji razredni pripadnosti, proletar od zibelke pa do groba. Nam, njegovim sodrugom, je bilo zdavnaj že poznano, da je Ivan Cankar resno prečital vse tri dele Marxovega „Kapitala“ in kdor se je v svojem življenju preril skozi ta ogromni labirint misli in teorij, ta ve, kaj to pomeni: človek se prerodi in če je resen in čist, pretrže vse zveze s svojo preteklostjo. Svet mu stoji na glavi in kar je drugim prav je njemu narobe, kar je drugim pametno je njemu neumno, kar je drugim dobrotljivost

¹ Ivan Cankar: Il servo Bortolo e il suo diritto. Traduzione dallo sloveno di I. Regent e G. Sussek. Trieste. Casa editrice „Parnaso“.

je njemu licemerstvo, kar je drugim hvaležnost, je njemu krivica, kar je njemu dolžnost je drugim zločin. Ti drugi so namreč kapitalistično ustrojeni svet s svojo vzgojo in svojo miselnostjo.

Kako naj bi torej ta svet razumel Ivana Cankarja.

Za razumevanje Cankarja mora biti torej človek ali marksist ali pa proletarec, nepokvarjen proletarec. In nikako čudo ni torej, če ima danes Ivan Cankar svoje največje ognjišče med primorskim proletariatom, in nikako čudo ne bo, če nam bodo dali prvo resno kritiko njegovih del še-le naši — morda še bodoči — marksisti. Ivan Cankar ima tam svoj največji kult, kjer je slovenski proletarijat najmnogobrojnejši in marksistično najbolj odgojen. V Sloveniji pa prihaja do veljave še-le z nastajajočo maso industrialnega delavstva in se krog njegovih čitalcev tako počasi širi, ker je tukajšnja delavska masa zaostala v marksistični izobrazbi.

Hlapec Jernej je čisto marksističen problem, ki ga Cankar tudi v drugih svojih delih obravnava. Po Marxu označujeta proletarca dva momenta: prvi, da nima svojega orodja in da mora radi tega prodajati svojo delovno silo na delovnem trgu in drugi, da niso izdelki, ki jih on napravi s tujim orodjem, njegova last. Ta drugi del problema je Ivan Cankar zagrabil v svojem Hlapcu Jerneju ter ga izvedel do skrajne socialne konsekvence v silni umetniški obliki. Hlapec Jernej dela štirideset let za svojega gospodarja. Pediti ne bi položil na hišo, kjer ni sadu njegovega, z znojem zalitega dela in stopinje ne bi napravil na posestvu Sitarjevem, ki je ne bi bil pridobil Jernej in vendar to delo, po lepem redu naše kapitalistične družbe, ni njegovo in stari hlapec mora na svoja siva leta, ko ne more svojemu gospodarju nuditi nikake nadvrednosti več, zadeti culo na ramo ter oditi v široki, beli svet.

To je svetoven socialen problem, to je problem delavstva vsega kapita-

lističnega sveta. Slučaj je, da ga je napisal ravno Slovenec in ravnotako je postranska stvar, da je vpodobljen ravno v slovenskem hlapcu in slovenskem koloritu: vsebina, misel, problem je tisti, ki bo, v lepi besedi povedan, zagrabil vse srce vsakega proletarca kjerkoli na tem božjem svetu, v kateremkoli jeziku ga bo čital. V tem tiči vrednost in veličina Cankarjevega Hlapca Jerneja. Hlapec Jernej je ena od tistih redkih slovenskih umetniških stvaritev, ki jo lahko merimo z internacionalnim merilom in tu pravzaprav še-le začena veličina umetnosti.

Radi te svoje lastnosti gre torej lahko Hlapec Jernej na romarsko pot po vsem širokem svetu in bo povsod, kjer ga bodo čitali delavci, naletel na prijazen sprejem. In zato moramo biti sodrugoma I. Regentu in G. Susseku hvaležni, da sta ga prevela za italijanske delavce.

In kako sta ga prevela?

Kolikor poznam jaz Hlapca Jerneja in slovenski ter italijanski jezik — prav lepo. Prašal pa sem tudi par svojih prijateljev, ki se štejejo, da dobro poznajo italijanski jezik, za njihovo mnenje in tudi ti so mi to priznali. Nič čuda: Regent govori in piše priznano dobro italijanski in sodr. Sussek je italijanski učitelj v Trstu. Prisostvoval sem često njihovemu delu in sem nešteto krat občudoval ljubezen, s katero sta obdelovala in pilila Jerneja. Zakaj Hlapca Jerneja se mora čutiti s srcem in poslušati njegovo besedo s tankim ušesom. V njem je muzika in ne samo besedilo. In to ravno sta prenesla v mejah možnosti tudi v italijanščino.

Il servo Bortalo e il suo diritto je imel iziti v „Avantijevi založbi“ v Milanu, pa so jo bili fašisti zažgali in škoda je, da ni izšel v kaki delavski založbi. Tam bi bil namreč lahko dobil nekoliko primernejši predgovor. Bojim se, da je napisan predgovor preveč za tiste ljudi, ki Hlapca Jerneja ne bodo razumeli. Napisati bi bilo treba na kratko: Slovenski proletarci italijanskim proletarcem kos skupnega trpljenja in skupne žalosti v bratski

ljubezni v zajemnem boju za pravdo Hlapca Jerneja v dar in prijazen spomin. Čitajte ga, o dobri sodrugi drugega jezika, in mislite na nas in našo skupno neodpovedljivo pravico!

D. Gustinčič.

O slovenskem kulturnem kritiku.

I.

Izmed dreves, ki so zadnje čase košato razpele svoje veje nad slovenskim narodom, je pač najzlahotnejše drevo slovenske kulturne kritike. Res je, da je beseda „kulturn“ samo ponižna preveza na sramežljivem delu telesa, ampak kdo bi se ukvarjal tako natanko s častitimi pridevki. Ker glavno je, da je kritika vzgojila košato drevo na gredah slovenske domovine in da je njegova zlahotnost tista že naravnost klasična breznačelnost, ki je postavila slovenske kulturne kritike na najodličnejše mesto, za banderonose dolge in klavrne procesije vse naše breznačelnosti.

Mislil sem že, da bi te resnice ne razkladal nikomur več. Ker mi vsi vemo, in že je tudi bilo napisano, da v tistih papirnatih bojih, ki se bijejo za kritičnimi plotovi, človeku kvečjemu odnese klobuk in ga brez potrebe zakotali v prah ali v kot za plotom, kjer se je podelal kritik. Od celega boja ostane prah na klobuku ali neblag duh in drugzega nič. O tem še govoriti pa je odveč: slovenski kritik je samo neznamenit prašek na narodovem telesu, ki se je že od nekdanj najraje ukvarjalo z jermeni na Apolonovi podobi. In kdo bi zameril kulturnim kritikom, če so se specializirali na smolo na koncu jermenov? Tisti, ki mislijo, da narod briga celo podobe, naj pospravijo palete in peresa in gredo med kozarje v Rovte. Uresničili bodo vsaj Rousseaujev ideal. Na podlagi tega logično utemeljenega preišljevanja pa lahko orišemo delokrog kritikovega dela. Njegova naloga je, da pokaže, kako se človek iz življenske borbe na najbolj previden in neopazen način umakne. Nadalje, kako da se na tem zvišenem pohodu v zadnji kot arene dobro ogleda, če je bister in pameten, v kaki družbi

da je in kak okus ima ta družba. Ker družba ima ideale, ki so koristni, in njenim idealom na čast je treba, da vihte kadilnice oni, ki jih nimajo. Po domače bi se reklo: Opevaj me, ker ti dajem kruh; če me ne opevaš, ti kruha ne dam in si ti kanalja. In ni je plodovitejšje njive kakor je kulturna kritika, na njeni zemlji se daje izborno saditi največje laži kakor najnežnejše rožice... Doživeli smo, prijatelji.

Ljudje, ki mislijo naravno, bodo rekli, da je družba, ki redi takega kritika, podobna smreki, ki jo razjeda lubadar, da je kritik takorekoč važen simptom njene bolezn. Da je nadalje podoben oblaku prahu, ki ga veter zažene v šipo izložbe, v kateri se nahaja lepa podoba. Ko veter odnese oblak, je šipa zakajena in podoba za umazanim steklom nevidna, kakor z zaveso zastrta. Priznam tudi ljudi, ki so povzročili kar najkrepkejšje prašenje, edino zato, da so lahko v pozi skrbnih varuhov zavili podobo pred nesnago v lepo tkano, z eksotičnimi rožami porisano preprogo... O, človek mora biti duhovit! Tega kritika v strahotno povečani obliki sem srečal že marsikje. Najjasneje sem ga zagledal pred nedavnim časom, ko se je razjokal, kakor Krisus na Oljski gori, nad slovensko kulturo. Samo enkrat v svojem življenju sem še gledal tako ganljiv prizor: ko so v mojem domačem kraju pokopavali sorodniki bogatega udovca brez otrok. Komaj se je moja kmečka pamet do dobra razgledala po tisti komediji, je sedel slovenski kulturni kritik v mehkem fotelju državnostvornosti. Še predno se je prah njegove učenosti razgubil nad ljubljanskimi hišami, so napravili iz slovenskega gledališča razbojniško jamo in skriti zaščitnik njen je postal oni slovenski pandur, ki bi utopil slovensko kulturo v žlici vode, če bi mogel.

Zgodilo se je, da sem govoril nekoč s kulturnim kritikom, ki je spoznal, da lepote, ki odseva iz umotvora, ne uživa sama sebe in da ni sama sebi namen, temveč da je glasna izpoved človeške po božji podobi ustvarjene duše. In vsaka glasna izpoved ni namenjena gluhim ve-

trovom, temveč ljudem, da jo slišijo. To je priznal tisti kritik. In še to uro se mu je odprl pravi namen in pomen umotvora do kraja: spoznal je, da je *umotvor resnica, ki jo je slišal v skritih sobicah, zato da jo on oznaní na javnih trgih in po strehah.* Če je resnica trda in okrutna, bo njegov glas tem čistejši in krepkejši. Umetnik, ki je napravil umotvor, je bil pač romar, ki je začaran od večnega plamena stopal po ravninah, prepadih in grapah življenja in glasno govoril, kaj je videl tam. Večni plamen je bila luč, ki jo je ponesel s seboj, da je svetila v temo. Namen kulturnega kritika pa je, da resnice, ki jih pove umetnik, razširi z njegove romarske poti na vse kraje, da jih verno oznanjajoč ponese k ognjiščem, v gostilne in shajališča, na križišča, v romarske shodnice božjepotnikov, k siromakom v rovih, k delavcem na poljih in v vinogradih. Zakaj eno je življenje: resnica, ki živi od vekomaj. — Tako je spoznal tisti kulturni kritik, ki je pač bil še premalo pokvarjen, da bi se polenil v svojih mislih, in je prebledel. Ker zagledal je obenem z očmi od groze krvavo podplutimi veličastne vislice, ki so segale do samih nebes, na vislicah pa je visel slovenski trpin, obsojen od velikih duhovnov na smrt. Na očeh sodnikov, ki so gledale ukovane v vislice, ni sijal žarek usmiljenja, od kamna so bili obrazi in srca. Nebo je bilo sinjesvetlo, v deželi je prepevala pomlad. Vse to je zagledal in je prebledel, sklonil je glavo, na hrbet je legla težka butara, udarila ga je od zadaj na tilnik; kakor pijanec se je ozmajal, omahnil na stran in padel z obrazom naravnost v globoko biato.

Tako je umrl resnični kulturni kritik, še predno se je narodil narodu. Takrat ko je omahnil v blato, je zagledal v umirajočih očeh trpina na vislicah zapisano pot, vso ono dolgo, strmo in trnjevo, ki mu je bila ukazana. Hoditi bi jo moral, če bi hotel z živim jezikom povedati ono edino, kar je povedati treba, da bi umetnikovo delo dobilo vsebino v njem samem. Postalo bi Mojzesova palica, ki je udarila na njega skalo, zato da bi se odprla z duhom

moči in svetosti in dala vode žejnim v puščavi: In zavedel se je, da je njemu zaukazana pot ona, ki pelje pri nas tudi v ječe, morda v blaznico, in v neusmiljene trenutke obupa brez zadoščenja. Zavedel se je in je ni hodil. —

Taka torej bi naj bila podoba kulturnega kritika, kakor ga gledam jaz in morda še kdo drugi: z neustrašenim pogledom v bodočnost, z glasnim protestom v sedanost, z očmi ljubezni v preteklost. Ker samo s takim brašnom v popotni torbi bo znal slišati, naj mu razodeva podoba časa in dobe. Tako bo mogel govoriti po resničnosti svojih misli: človek, ki je postal le lupina, v sebi hraneča semenski sok za mlado, za novo, za pravo življenje. On, ki hoče in mora vedeti, da umetnina ni sama sebi v namen spočeta, temveč da je glasna izpoved duše, mora zajemati iz enakih studencev. Ker resnično, kdor je pod stolom, ne more vedeti, kaj je na stol, kdor ni romar, ne more vedeti, kaj je romanje, in kdor ni trpel, ne more vedeti, kaj je trpljenje.

V polemiki, ki je zadnje čase nastala radi Župančičeve „Veronike Deseniške“ med J. Vidmarjem in Fr. Albrechtom, pravi J. Vidmar:

„Goethe pravi nekje Eckermannu, da se mu zdi vselej tvegano, hoteti z besedami tolmačiti besedno umetnino. Tembolj je kajpada tvegano s čustvenostjo hoteti razlagati umetnost, ki je sama po večini snovi, iz katere je ustvarjena, čustvena. Pri takem obravnavanju umetnosti se navadno dogaja tisto zoperno pogrevanje slovstvenih ekstaz, ki ni poučno ne zanimivo. Toda tako piše marsikateri naš kritik. Moje pojmovanje kritika je drugačno. Čustvenost je treba razlagati z drugo prvino in v svetu te prvine je treba zgraditi lik, ki bo odzrcaljena podoba umetnine. Samo po sebi je umevno, da podoba v zrcalu nima nikoli tiste vrednosti in resničnosti kakor živo telo, tega se mora vsak kritik zavedati. Ne zavedajo se pa tega tisti izmed njih, ki skušajo z naporom vse svoje čustvenosti kritiko napraviti za nekaj „enakorodnega“ z umetnino.“

Povem vam, da sem strmel, ko sem

premišljeval to Vidmarjevo učenost. Menil bi človek, da bo premislil pomen Goethejevih besedi, ki jih postavi na čelo svoje razlage o pojmovanju naloge kritikove, in na nje oprt po premisleku napisal svoje mišljenje. Toda ne. Ves ogromni, pomembni sestav kratkega Goethejeva stavka prepusti mirno drugim vetrovom in takoj zajadra v svojo zaljubljenost, v čustveno razlago umetnosti brez ozira na prejšnji stavek. Ko človek prečita ves njegov zagovor šele spozna, da se je Vidmar zagledal v Albrechta, na tem mestu A. prijazno odrine in namesto njega na svoje bojno polje postavi problem. — Ali ne bi spoznal, če bi premislil Goethejeve besede, da so njegove besede: „Čustvenost je treba razlagati z drugo prvino in v svetu te prvine je treba zgraditi lik, ki bo odzrcaljena podoba umetnine.“ — da so te besede naravnost udušile sva-reči glas, ki se skriva v onih? Ker ni spoznal, je napisal nadalje: „Svet in osnovna prvina kritike je razum.“ S tako razlago je Vidmar dosegel, da je odromala umetnina s kristalno rakvo in da je skozi steklo njegovega razuma zgubila stik z neizmerno obsežnim življenjem, katerega visoki val je bila. Dosegel je, kar je bilo doseči prepovedano: da mu je morala postati umetnina sama sebi uživajoči namen. Tisti „sama sebe“ je kritik sam. Ko je grška filozofija stopila na to pot, je umrla grška kultura, je poginil Prometej. In ko je sholastika to napravila s krščanstvom, je začela Evropa drveti v svojo propast. — Kritik Vidmarjeve sorte je podoben žejnemu človeku, ki ga je povabil gospodar v svoj vinograd. In glej, ko je prišel do zidanice sredi vinograda, se je izkazalo, da mu je dal gospodar pač „ključ od vinograda, na ključ od zidanice pa je pozabil“, da rabim duhovito domačo prislovico.

Pomežiknimo si brez zamere iz oči v oči, pa si povejmo: kulturnega kritika ni, ni ga še bilo pri nas in ga najbrže

še dolgo ne bo. Kar je zraslo redkih jesenskih rož na njegovih gredah, so jih vzgojili slovenski umetniki sami. Slovenske kulturne revije lahko mirno opustijo v vrsti svojih rubrik „kritični del“; saj če ima n. pr. Pregelj povedati komu kako resnico, naj jo objavi „Dom in Svet“ na prvi strani. Vsa kritično-kulturna plesnoba pa se naj preseli v časopise, zato da bo vsa laž in ves smrad zbran v enem kotlu: vedeli bomo vsaj, kateri gospodar je blagoslovil duh praznote in laži, če še sploh kateri resno gleda na papirnato klanje v liliputanskem kraljestvu.

Tako torej so se odprle mojim začudenim očem in prestrašenemu srcu veličastne perspektive slov. kulturnega kritika. Mislim sem že, da je moje spoznanje, zraslo iz pljunka, vrženega na mene samega, še ljubezniva brca, kakor jo more doseči človek v tej rakvi živih mrtvecev, ko se je pojavil na pozornici spoštovani gospod Fran Albrecht in mi je zameril tako ponižno misel.

Marsikdo bo začuden vprašal ob tem imenu: „Ampak . . . nesebični, veliki gromovnik?“ Res je, Fran Albrecht je gromovnik, to stoji. Lani je hodil po Ljubljani kakor rjoveči lev in je klical: Hamlet! Hamlet! Hamlet! Letos išče, koga bi zgrabil v imenu Veronike Deseniške. Če pa je človek vprašal, zakaj tako kriči in čemu o Hamletu in Veroniki, ni zvedel ničesar; zakaj Albrecht je ogrnil Hamleta in Veroniko v visoko panegiriko in prestrašena pamet navadnega človeka zastoj ugiblje, čemu ga potrebujeata.

F. Onič.
Veronika Deseniška. Moji prijatelji me opozarjajo, da sem v kritiki „Veronike Deseniške“ v „Književni Republici“ št. 6. t. l. zamenjal besedo „meniški“ z „nemški“. Ker nimam še „Knj. Rep.“ v rokah, mi ni mogoče objaviti stvarnega popravka neljube pomote, sicer pa ta malenkost ne izpreminja moje sodbe o „Veroniki Deseniški.

D. Gustinčič.

V zalogi „Delavsko-kmečke Matice“ v Ljubljani se dobijo sledeče knjige in brošure:

1. Maksim Gorki: „Deveti januar“	Din	7.50,	poštnina	25 p
2. Dr. Koralmnik: „Zaprta vrata“				
Svami Vivekanandi: „Bog in človek“	„	7.50,	„	25 „
3. Pahor: „Medvladje“, socialni roman	„	30.—,	„	80 „
4. Pariška komuna	„	5.—,	„	25 „
5. Mile Klopčič: „Plamteči okovi“, pesmi	„	10.—,	„	50 „
6. Ivan Vuk: „Pravljice istoka“	„	10.—,	„	50 „
7. „Zapiski“, posamezna številka	„	10.—		

Tu navedene knjige se dobivajo tudi po vseh knjigarnah. Kolporterji in preprodajalci dobe 25% popusta.

VSEBINA:

<i>Mile Klopčič</i> : Scena iz Ernst Tollerjeve drame: Rušilci strojev	145
<i>D. Gustinčič</i> : Svetovno in domače gibanje za enotnost strokovnih organizacij	149
Ne ubijaj!	155
<i>D. Rjazanov</i> : Marx in strokovne organizacije	156
<i>Edo Fimmen</i> : Enotnost brez zmagovalcev in premaganih	161
<i>France Klopčič</i> : Trboveljska premogovna družba in Slavenska banka	163
<i>D. Gustinčič</i> : Meščanska agrarna reforma v Jugoslaviji	171
<i>A. Štebi</i> : Radio — kulturni problem	179
Pregled:	
Politični pregled	181
Kulturni pregled	188

Urejuje:

UREDNIŠKI ODBOR.

Izdaja:

DELAVSKO-KMETSKA MATICA

reg. z. z. o. z.

Uredništvo in upravnništvo:

U Ljubljani, Karla Marxa trg šte. 2.

Naročnina:

Za celo leto 60 Din, za pol leta 30 Din,
za četrt leta 15 Din.

Izhaja: MESEČNO.

Odgovorni urednik:

DUŠAN KERMAVNER v Ljubljani.

Tiska: J. PAVLIČEK v Kočevju.

100